

ANYA és GYERMEK VÉDELEM.

Írta:
DÉNES KÁROLY
kir. tanfelügyelő.

1917.
Balassagyarmat
Kondor Sándor könyvnyomdája.

ELŐSZÓ.

Ezen könyvecskét az anya és gyermekvédelem széles körű megszervezése érdekében adom ki.

Főelvem az, hogy az ügyet ne bizzuk kizárólag a társadalomra, amely a maga tömegében tud ugyan a fenségig lelkesedni, de amilyen gyorsan megindul lelkesedése, oly rövidesen le is lohad az. Márpedig az anya és gyermekvédelem egy pillanatig sem maradhat magárahagyottan, vagy nem válhatik ki nem elégült ambíciók, vagy hiúságok prédájává.

Ha hatósági alapon és jól megszervezik a védelmet, az esküt tett magyar tisztviselők lelkiismeretes munkája csodákat fog teremteni e téren.

Sok statisztikával nem akartam megtömni a könyvecskét, mert az nehézkessé tenné a szöveget Hisz nagyjában minden intelligens ember tisztában van azzal, hogy hazánkban nagy a gyermekhalandóság s az anyákról vajmi kevés gondoskedás történik.

Inkább az volt a főtörekvésem, hogy minden illetékes tényezőnek: a kormánynak, a parlamentnek, a közönségnek felhívjam a figyelmét e nagy horderejű kérdésre, annak lehetséges megoldására s megoldásának módozataira.

Csaknem két évtizedes tanfelügyelői tapasztalataim, vizsgálódásaim eredményét sűrítettem össze e kis könyvecskébe. Ami tapasztalati ténytet megírtam

legnagyobb részt saját tapasztalatom s így annál közvetlenebb az. Ha itt-ott félszedségekre, mulasztásokra, vagy hiányokra rámutatok, azzal sem egyént, sem intézményt becsmérelni nem volt szándékom. Csak a jó ügy lebegett szemeim előtt s a vágy, hogy hazámnak tapasztalataim s gondolataim előadásával némi hasznot hajthassak.

Kelt Balassagyarmaton, 1917. szept. hó 24.

Dénes Károly

kir. tanfelügyelő.

Még a boldogult béke időben kötetekre valót írtak össze az anya és gyermekvédelemről. A háborúban pedig valóságos tintatenger fogyott el e kérdés taglalásában. Prókátora tehát akadt bőven e kimondhatatlan fontosságú ügynek, csak éppen a végrehajtója nem mutatkozott seholsem.

Most kezd az ügy a körmünkre égni. A háború molochja nemcsak a felnőtteket követeli áldozatul, de az anyákat és gyermekeket is.

A társadalmat és hatóságokat fel kell verni a lethargiájukból nem azért, mert a szörnyű állapotról nincs tudomásuk, hanem azért, hogy *végre tegyenek valamit*.

A tengerbe hordanók a vizet, ha az anya és gyermekvédelem fontosságáról és sürgösségéről akarnók meggyőzni az embereket. Hivatottak és hivatlanok részint humanizmusból, részint hiúságból rengeteget inak, beszéltek már e kérdéstről.

Napjainkban pedig, mikor a 17 éves koron fölüli férfi lakosságot a háború tizedeli: a házasságok száma háromszorta kevesebb, mint volt a békében, ennek megfelelően háromszor kevesebb gyermek születik: azonnal és minden lehető meg kell tennünk, hogy a megcsappant számú anyákat

és gyermekeket legalább mai kontingensükben megtartsuk.

Eddig e téren csupán rapszodikus intézkedéseket tettünk. Tagadhatatlan, vannak kitűnő klinikáink, kórházaink, ahol a tehetősebb beteg anyák és gyermekek elhelyezést nyerhetnek, (ha van hely.) Bizonyos, hogy gyermekvédelmi intézkedéseink figyelemre méltóak: a lelenc kérdés, a patronázs kérdése országosan vannak szervezve. De míg egyfelől ezen intézményeink bizonyos része csak kevesek számára lévén hozzáférhető, a tömegek segítség nélkül maradnak: addig másfelől országosan szervezett intézményeink is a gyakorlati életben szerzett tapasztalatok szerint sok változtatásra szorulnak.

És mindenekelőtt fontos, hogy az anyát és gyermeket két legnagyobb ellenségétől óvjuk meg intézményesen és gyakorlatilag: a tüdővészttől és az alkoholtól, Míg e két veszedelem tizedeli őket, addig szinte hiábavaló minden más intézkedés. Csak ezen két baj alapos orvoslása után gondolhatunk arra, hogy a gyermekeket és anyákat fenyegető egyéni veszedelmek megfékezésére, gyógyítására, kiirtására gondoljunk. Csak ezután lehetünk célra-vezető intézkedéseket a lelenc ügyben s a patronázs kérdésében

Minthogy minden a világon pénzbe kerül, az anya és gyermekvédelem helyes és radikális megoldása is sok költségei igényel. Leszek bátor alább hozzávetőlegesen ezt is jelezni A mai fogalmakhoz képest aránylag nem nagy azon összeg, mellyel a kérdést megoldhatjuk, De bármibe is kerülne, bármily nagy is lenne ez az összeg, még mindig kicsiny

azon nagy haszonhoz, mely belőle az országra háramlana.

1. A tüdővész.

Magyarország tipikus országa a tüdővésznek. A statisztika igazolja, hogy a tüdővész okozta évi emberveszteség felér egy nagy csatában okozott legnagyobb veszteséggel.

A tüdővész leküzdésére tagadhatatlanul sok történt az utóbbi évtizedben. De ezen intézkedések nagyobbreszt a már tüdővészes beteg izolálására, vagy gyógyítására szorítkoztak. Nagyon helyes, hogy szerencsétlen, szenvedő embertársainkról gondoskodnak jó lelkű emberek. De szerény véleményem szerint a dolgot nem itt kell megfogni. El kel mennünk a családi otthonba s ott kell megkezdenünk a *védekezést* a szörnyű nyavalya ellen.

A piszkos, elhagyatott, rendetlen otthon a melegágya a tüdővésznek. Ebben az otthonban az anya, a gyermek egyaránt örökös veszedelemben vannak, isten csodája, ha a beteg anya, vagy a gyenge csecsemő kikerülnek a tüdővészt. Pedig nem az Istenre kell bízni a segítséget. Magunknak kell segíteni magunkon, hogy megsegítsen az Isten.

Tudós orvosok és szociológusok számtalanszor megírták; a nép között szétosztogatott röpiratok szépen elmondták: mindenféle fajtájú egyesületek ülésein, gyönyörű előadásain felolvasták, elszónokolták, hogy mit kell tenni a tuberkulózis megelőzésére. Az olvasók, hallgatók megtapsolták, megéljenezték az urakat, hölgyeket, a röpiratokat bedobták a kemencébe s minden maradt a régiben.

A szegény ember azt szokta ilyenkor mondani:

„Ha az apámnak jó volt úgy, ahogy volt, nekem is jó lesz.”” Ha pedig „hektikában” elhal az asszony, vagy a gyerek, egykedvűen mondja: „Az Isten akarta!”

Hát ez így nem jól van. Ha a sok írás és szónoklat hatástalan, más eszközről kell gondoskodni. Ha a meggyőzés eszközeivel nem tudunk boldogulni, kényszeríteni kell az embereket a hatásos védekezésre. Ez nemcsak altruisztikus cselekedet volna, de egyben nagyfokú és jogos önzés is. Ha ugyanis embertársamat valamelyes eszközökkel kényszeríteni tudtam a tüdővész elleni védekezésre, lényegében magamat védtem meg. Ha a nép, a munkásság anyáit és gyermekeit megvédtem a tüdővész veszedelmétől, az én feleségem és gyermekeim is védve vannak.

A védekezés módjai eléggé ismertek. Tudja mindenki, hogy egészséges, jó fekvésű, vízmentes, száraz épületben kell lakni. Külön hálósobának kell lennie. Rendes árnyékszékot kell építeni, a pöcegödöröt takarítani kell, a trágyadombot nem szabad a konyha, a lakás elé tenni, a trágyalénak lefolyást kell készíteni. A kútnak nem szabad az árnyékszékhez, vagy a trágya dombhoz közel lennie. Köpöcsékszékot kell felállítani minden szoba sarkában. Az ágyneműnek, tisztának és frissnek kell lennie. A bútorokat tisztán, rendesen kell tartani. A lakásban rendesen kell takarítani és szellőztetni stb. stb. És mégis a legtöbb család másképpépcselekszik. De nincs senki, aki betekintsen a család fészkébe, óti kifogásoljon és intézkedjék, aki számonkérje, hogy intézkedése végrehajtott-e?

Szerény véleményem szerint az ilyen aprólékos

intézkedés nem volna *betörés a család szentélyébe*, hanem egyedüli és célravezető *megmentése a családnak*. Ki legyen az, aki az ellenőrzést teljesítse? Véleményem szerint a legalkalmasabb ellenőrzők lehetnének a lelkészek és tanítók, akik a megfelelő hatáskörrel felruházott közs. elüljáróságot a talált fogyatkozásokról értesítenék, amely aztán az egyes esetekhez képest megfelelően intézkednék. Vagy kényszerítené a családot a kívánt változtatás teljesítésére, vagy ha az arra képes nem volna, gondoskodnék a változtatások hatósági végrehajtása iránt. Hogy a családok túlságos zaklatásnak ne legyenek kitéve, részletes szabályzat volna készítendő. A közs. elüljáróságok munkája szinten egy külön terv útján volna ellenőrizendő.

A közs. elüljáróságok másik fő teendője az volna, hogy igyekezzenek, mint a község alapos ismerői, a lakásépítési engedély kiadásánál befolyásukat az egészségügyi szempontok s nem politikai vagy személyes okok alapján érvényesíteni. Gondoskodják a községi utak és terek tisztogatásáról k_. Ez a legtöbb magyar faluban meg is történik, mert minden lakos a saját háza előtt a gyalogjártót s a kocsitutat is eltakarítja. A szennyvíz, trágyalé elvezetéséről is a politikai hatóságnak kell gondoskodnia. A kutak állandó takarítottásával szintén neki kell törődnie. És még sok más apróbb leendő akad egy községnek s lakóházainak a rendbentartása körül, amely teendők elvégzésére ma bizony, valljuk meg őszintén, a jegyzőnek nincs ideje.

Ezért a jegyzőnek több munkaerőt kell adni s lehetővé lenni, hogy nemcsak a kör székhelyén, de

a kör községeiben is alaposan utána vághasson egészségügyi feladatainak

Az iskola szintén tehet e téren. De szomorú igazság, hogy ma alig várhatunk tőle egyebet, mint a gyermekek felvilágosítását, Ezt is csak szégyenkezve teheti, mivel a legtöbb község iskola-épülete és tanterme s annak tisztántartása a leg-
elemibb egészségügyi követelményeknek sem felel meg. Az iskola épülete düledező sár épület. Nedvesek, nyirkosak a falai. Ajtói, ablakai rozogák. A bútorai őskori lim-lomok, minden baktérium elsőrendű tanyái. A padló sokszor évszámra súrolatlan a falak meszeletlenek. A kályha rossz, a tanterem kicsiny, összepréselve ülnek benne a gyermekek A kályha mellet ülő gyermekek féloldala majd megsül a hőségtől, a másik oldala majd megfagy a rossz ablakokon betóduló hidegtől. Szellőztetésnek híre-hamva sincs. Óraközökben egyszerűen rányitják a gyermekekre az ablakokat, vagy kiverik őket a lucskos, havas udvarra, mert zárt folyosó csak a mesebeli iskolák mellett szokott lenni. A gyermekek, miután fogasok nincsenek a tanteremben (folyosóról mint már említettem szó sincs a legtöbb helyen), félen bundában, bekecsben, nagykendőben ülnek a padokban. A felmelegedett torokkal, tüdővel a hideg levegőre szaladó gyermek azonnal meghűl s meghűlése alapul szolgál a tüdővésznek.

És sajnos, a kir. tanfelügyelő mindezen bajokon nem segíthet. Az állami iskolákban nagyjában rendes állapotok vannak. De vannak esetek, midőn magasabb rendű okokból, különösen nemzetiségi vidéken, kénytelen hitvány épületeket átvenni. Sokszor éveken át nincs fedezete az államnak ezen

épületek helyébe mást emelni. De öt, tíz év múlva mégis csak megoldódik a kérdés.

Azonban a felekezeti iskolák épületei legnagyobb részt tűrhetetlen állapotban vannak. A kir. tanfelügyelő örökké szorgalmazza azok helyreállítását, újraépítését, berendezését stb. de ez általában ritkán történik meg. Sürgetéseit az egyházi hatóságok zaklatásnak, törtetésnek s nem tudom én micsodának minősítik. Végeredményében még a minisztertől is kikap a tanfelügyelő, hogy az egyházi hatóságokat feleslegesen zaklatta. Pedig a tanfelügyelő nem a felesleges lukszusért szállott harcba, hanem a nép gyermekeiért, akikkel a tanfelügyelőn kívül általában alig törődik valaki

A járási és körorvosok némelyike — különösen fiatalabb korában, — megpróbálja az iskola épületek és tantermek kifogásolását, de midőn látja, hogy a tanfelügyelő s általán a kormányhatóságok tehetetlenek, félreáll s elkeseredve hagyja a dolgokat úgy, ahogy voltak s vannak.

A gyermekek pedig vesznek, pusztulnak, aki megmarad, részben elsatnyul, mert sem otthon, sem az iskola nem törődik velük.

Valóban tragikus e téren a kir. tanfelügyelő sorsa. A legtöbbben hosszabb szolgálat után belefásulnak a küzdelembe, hisz legnemesebb szándékaik is hiábavalók s csak korholás, gyanakvás, vagy gúnymosoly a megszokott kísérői emberbaráti iörekvéseinek. A végén már nem is látja a rondaságot, a piszkot, a sötét, szűk, düledező, tanteremnek nevezzen lyukat. Hisz *ilyennek kell lennie egy falusi iskolának!*

Ezekon a bajokon sokkal sürgősebben keli segíteni, mint bármi máson, mert az anya és gyermekvédelemnek a család után az iskola a második területe.

Aztán micsoda alsó és felső ruhákba öltöztetve küldik iskolába a gyermekeket. Fehérneműt némely gyermek hét, hónap számra nem kap. Fürdésről ne is beszéljünk. Oláh vidéken például egész életén át nem fürdik a paraszt. Van olyan felnőttes gyermek, aki egy esztendeig le nem veti bocskorát. A mosdás és fésülködés is sokszor ismeretlen fogalom, sajnos, a magyar vidékek iskoláiban is. Egyes gyermekek a szájukból vizet töltenek markukba s úgy mosakodnak. De igen sok még így is csak hetenkint egyszer veszi magának ezt a fáradságot.

A leánygyermekek haja tele van pehellyel, ami élénken tanúskodik arról, hogy aznap fésülködés nem volt. Vannak községek, ahol például hetivásár napján, szüneti napon és kedden nem fésülik meg az anyák leánykáikat, s így egy héten háromszor, négyszer fésületlenek maradnak a leánykák. Hetivásárkor nem ér rá az anya: szünetkor felesleges, mert a tanító úgy sem látja meg a fésületlenséget: kedden pedig babonából nem fésül az anya. Ezt így hallottam egy nógrádmegyei községben az egyik tanítónőtől

Zsebkendője a gyermekek 9/10. részének nincs. A gyermekek az orruk váladékát rendszeren a földhöz vágják s piszkos kezüket a ruhájukba törlik: vagy a kabátjuk jobb karjához törlik orrukat s váladékát, a lányok pedig kötényüket, vagy szoknyájukat használják e célra. Elképzelhető, hogy milyen undorító szinte valamennyi gyermeknek a ru-

hája. A szerencsétlen gyermekek valóságos baktérium mezőket, telepeket hurcolnak ruháikon. A meghűlt gyermek csak hozzáér a kezével egy másik társának a baktérium telepéhez, már kész a fertőzés!

Ezeken a bajokon is lehet segíteni, Iskolalátogatásaim alkalmából a legszigorúbban ellenőrzöm, hogy az általam ez irányban kiadott rendeletek végrehajtottak-e? Mikor valamely iskolában a zsebkendőket előszedetem, bámulnak a gyermekek, a tanító arcán gúnyos mosoly jelenik meg. De mikor látják, hogy fele sem tréfa a dolognak, kezdenek lassan hozzászokni a zsebkendőhöz és használatához. Még oláh vidéken is szép sikereim voltak e téren. Egyébként ezért kaptam meg a „zsebkendős” tanfelügyelő elnevezést, melyre eddig a legbüszkébb vagyok. Ha csak néhány gyermeket is sikerült gyermekbetegségetől, vagy a tuberkulózistól a zsebkendő, ruha kultusz és a tisztaság erőltetésével megmentenem, boldognak érzem magamat s nyugodtan tűröm tovább is az élet kálváriáját, melyet több kevesebb szenvedéssel mindnyájunknak hordoznunk keli

Mint látjuk tehát az iskola rendkívül fontos tényező az anya és gyermekvédelem kérdésében, ezért különös gondot is keli az iskolára fordítani. Épp ezért meg kell adni a tanítónak minden lehető eszközt arra, hogy az epidémiák, de különösen a tuberkulózis ellen sikeresen küzdhessen.

Sok sok apró csíntja-bínja van még ennek a küzdelemnek. Így nem szoltunk a köröm, a fog, a száj ápolásáról, a tornászásról, a különféle sportokról, a tantermek higiénikus berendezéséről, a nedves felső ruháknak a tantermen kívül való tartásáról, a köpöcsészékről, az árnyékszékekről s azok

használatáról stb. stb. Az egész kérdés szakemberek meghallgatásával aprólékosan kidolgozandó s röviden, a végrehajtás legegyszerűbb módjait megjelölve, kiadandó a tanítónak Hosszadalmas és komplikált magyarázatok megzavarják és elkésérik a tanítót s a végén sutba löki az egész szabályzatot, melyet csak az ő bosszantására találtak ki.

Szép és fontos szerepe lehet e téren a lelkésznek is. Ezer és egy módja van neki, hogy a népet jó tanáccsal ellássa. Sőt még a szószékről is intéheti és figyelmeztetheti a népei, hogyan lakják, hogyan éljen, hogyan öltözködjek s általan hogyan vigyázzon az egészségére? Ez a kérdés nagyon szoros nekszusban van a vallással, hisz a helyes önszeretet egyik legfontosabb tétele minden vallás erkölcszánának

Az intelligenciának is meg volna a szerepe: a felvilágosítás, sürgetés, rábeszélés stb. formájában. A képviselőtestületekben mindenütt bennülnek az urak, de sajnos, oil a saját zsebüket védik legtöbbször. Számztalan összeütközésem volt már urakkal, hogy jó iskolát s jóléti intézkedéseket követeltem a nép számára,

Mire való ez, szokták mondani. Maradjon a paraszt buta és éljen tovább is ronda vackában. Ha a paraszt, okos és tanult lesz, ha magával és házatájával törődik, felemeli a napszámot s tönkre megy az úr. Hasztalan mondtam nekik, hogy a tanult paraszt bár nagyobb bérért, sokkal több és sokkal értékesebb munkát végez s így végeredményében csak hasznára van az úrnak. Emellett az ilyen paraszt igényei nőnek s az igények kielégítésére még többet s még jobban kell dolgoznia A

jól kereső paraszt több adót is fizet s így az államnak is több haszna van belőle. Kinevettek. Pedig el kell jönnie az időnek, mikor az urak akarva nem akarva kényszerülve lesznek a parasztnak, jó kultúrát adni, mert jó munkás kezek hiányában az ő álluk is felkopik.

A tüdővész elleni küzdelemben fontos szerepük van az ambulanciáknak és a szanatóriumoknak. Ezekben természetesen azok kerülnek kezelés alá, akik már fertőzve vannak. Minthogy köztudomás szerint a fertőzöttek száma százazrekre rúg, meg kellene könnyíteni a sok szerencsétlenek a gyógykezelését. Itt nincs más teendő, mint az, hogy mennél több ambulanciát szervezzünk s mennél több tüdőszanatóriumot létesítsünk.

Ambulanciát minden városban és nagyobb községben kellene szervezni, míg hazánk gyönyörű, pormentes vidékei önként kínálkoznak szanatóriumok létesítésére.

De ez tisztán pénzügyi és orvosi kérdés, tehát gyökeres megoldását az államhatalomtól s orvosaink agilitásától kell várnunk. Ezúttal általánosságban csak annyit jegyzek meg, hogy ha húsztüdőszanatóriumot állítanak fel 500,000 koronájával, az összköltség csupán 10 millió koronát tenne ki. Egynek-egynek évi fenntartása 100 beteg ápolásával együtt, egy betegre évi 1000 koronát számítva, százezer koronájába kerülne az államnak. Az évi összköltség 2 millió korona lenne.

Ha 500 ambulanciát állítanának ki az ország összes városaiban és nagyobb községeiben s egy ambulanciára évi 2000 koronát áldoznának, évente 1 millió koronából fedezve volnának a kiadások

Az ambulanciák részére a legfőbb helyen a hatóságok ingyen adnának helyiséget; ahol pedig ez nem volna lehetséges, ott lényegtelen költséggel lehetne bérhelyiségeket szerezni.

Sem a befektetési, sem az évi fenntartási összegek nem oly túlnagyok, hogy a szörnyű veszedelem leküzdése meg ne érné ezt az áldozatot.

A központi és helyi vezetésről később leszek bátor szerény véleményemet előadni.

2. Az alkohol.

A másik nagy veszedelme anyának, gyermeknek egyaránt: az alkohol. A tanfelügyelőknek nagyon szomorú tapasztalataik vannak e téren. Csak be kell lépni egy falusi, vagy egy munkástelep iskolába. Elszomorító látvány a sok alkoholban nemzett, vagy az alkoholtól elváltozott gyermek.

Az eltorzult alak, a kifejezéstelen, fakó arc, a bágyadt szem, a hülye tekintet rögtön elárulja az alkoholos gyermeket. Ha pedig az ilyen gyermeket felelésre szólítják föl, szánalom hallgatni a dadogó, értelmetlen, bamba csöppséget. Értelmi képességeit, akaraterejét, egész emberi mivoltát megölte az alkohol. Kínlódna vele a lehetőség határáig, hogy legalább az írás, olvasás mesterségét megtanulja, de legtöbbször meddő fáradság ez. A számolásnál elég ha néhány számjegy ismeretét megtanulja a szerencsétlen, a műveletek megtanulására legtöbbször már képtelen, ha évekig jár is az iskolába.

Hogy az el. iskolák felső tagozataiban, az V-VI. osztályokban általában oly kevés a tanuló, noha ott már igazán az életre készülnek, legtöbbször

ször az az oka, hogy az alkoholos gyermekek elmaradoznak az alsóbb osztályokban. *De csudálkozunk tehát, hogy népünk értelmisége oly alacsony fokon áll, hisz az alkohol a gyermekben öli már meg a lelkei, az értelmet*

A paraszr is, a munkás is már otthon iszik. Iszik korán reggel, iszik egész nap és pedig a legveszedelmesebb italt: az u. n. bundapálinkát, amely spiritusból készül s a kocsmárosok kámforral és más szerekkkel ízesítik, erősítik, hogy karcoljon. A pálinkáért az iskolás gyermeket küldik a kocsmába. Magam láttam, hogy útközben megdézsmálja az üveget s a kútnál vízzel mpótolka a hiányt, nehogy az apjából kikapjon. Már akkor mámoros a gyermek, mikor hazaér. Ott nem először az apa húz az üvegből, aztán átadja az anyának, aki után következik egy-két korttyal többi gyerek, ha már járni tud.

„Hadd erősödjenek”, szokták mondai a szülők!

Ha pedig a szopós baba sír az anya hirtelen előszed egy darabka kenyeret, pálinkát önt a kenyérre s odaadja a csecsemőnek a rettenetes mérget, melytől az elalél, elalszik s — elhallgat

Már kora reggel mámoros az egész család. A munkához nehezen fog hozzá mindenki, sokszor pörlekedéstől hangos a ház s szidják azt is, aki a munkát feltalálta. Szidják az urakat, hogy csak nekik megy jól a soruk, mert nekik nem kell dolgozniok, mégis jól élnek. Arra bezzeg nem gondolnak, hogy hány ezer és ezer úrnak a birtoka, hivatala, becsülete és tisztessége úszott le a garaton a szesz alakjában! De hát a mámoros ember nem okoskodik. A pillanatnyi helyzetből ítél. Inni szeretne mindig, mámoros akarna lenni örökké s nem dolgozni,

A családi békesség igen ritka az alkoholos családokban. Annál sűrűbb a civódás és a különféle betegségek. A gyermekek vagy halva születnek vagy idétlenek, vagy oly nyavalyások, hogy valószínűs nyűgjei a családnak. Az egyik testi gyengeségben, a másik gyomor-, bélbajban, a harmadik vérbajban, a negyedik tüdővészben, vagy valami apró gyermekbetegségben pusztul el. A szülők átkozzák az Istent, a világot, az embereket, hogy ők milyen szerencsétlenek, szinte dühöngenek, hogy mért nem veszi el az Isten a jómódú szomszéd gyönyörű gyermekeit. Persze arra nem gondolnak, hogy a szomszéd józan életet el, a családja is tiszta és egészséges.

Majd az alkohol lassan ledönti a családapát. Vagy elbetegesedik időnek előtte, vagy megfagy az árok partján. Az alkoholtól elgyengült anya ott marad 4—5 göthös, beteges, hülye gyermekkel. A nyomor, a szenvedés üti fel tanyáját az ilyen portán, míg csak az egész család ki nem pusztul.

A rendszeres otthoni ivást, addig míg tart a vagyonkából, időnkint nagy ivások fűszerezik. A lagzi, a keresztelő, a fonó, a disznótor, a névnap, a búcsú, a vásár stb. mind külön alkalmak a nagy ivásra. Ilyenkor az apa, az anya s a gyermekek együtt és nagyokat isznak. Oláh és tói, ruthén vidékeken pálinka az ünnepi ital is. Szörnyű egy ilyen házi mulatság vége. A vendégek kékre mennek a vita hevében a házigazdának s bizony nagyon sokszor emberhalál a vége. De az is előfordul ilyenkor, hogy felnőtt és gyermek is összeesik a sok pálinkától s szörnyethal. A legfertelmesebb eset az, amikor felnőttek, gyermekek holt részegen egymáson

henteregnek, vagy a legaljasabb erkölcstelenségben züllenek le a pokolig.

Egy-egy ilyen ünnep után az apa, anya napokig nem dolgoznak s a gyermekek képtelenek iskolába járni. Magam láttam már gyermeket az iskolában, aki ilyen családi ünnep után aludt a padban s kiderült, hogy szegényke részeg volt. Haza kellett küldeni, mert nevette az egész osztály.

Magyar vidékeken is szokásos a nagy eszemiszom az említett alkalmakkor és sajnos, már magyar vidékeken is divattá lett ilyenkor a — pálinka. Míg borral folyt a mulatozás odahaza, hagyján, noha a bor is észveszejtő, de a pálinka ördöge gyorsan és alaposan végez a családdal.

A konok alkoholista nem elégszik meg az otthoni ivással. Fertőzött vére és agyveleje hajtja a kocsmába a cimborákhoz. Mindenki látta, hallotta, hogy a kocsmában a sok ivásnak verekedés, nem ritkán emberölés a vége. Az ital nagyon megnöveszti a virtust s igen csekély okok szörnyű cselekedetekre ösztönöznek.

A síró, szenvedő asszonyról, a koplaló gyermekekről nem akarok beszélni. Ez is közismer téma Arról is hallottunk, olvastunk már, hogy a részeg apa hazaérve leütötte a szemrehányást tevő asszonyt s a reszkető gyermekeket A mámorából másnap, harmad nap felébredő alkoholista elképped a szörnyű vádon, mivel illetik. De ilyenkor már késő a szánom-bánom.

Legborzasztóbb az, mikor családostól járnak a munkások, parasztok a kocsmába, vagy mikor az asszonyok magukban ülnek be oda s isznak rogyásig. Szörnyű nézni, mikor az apa pálinkával

kínálja a röhögő cimborái közt settenkedő gyermekét. De még elképzelní is irtózatos, amit magam láttam egy alkalommal oláh vidéken. Nyári időben a kocsmá előtti padon fiatal asszonyok ültek csecsemőkkel karjukon s szoptatták a kicsinyeket. Ez alatt maguk pálinkáztak s a szoptatás közben és után a szopós csecsemőknek a nyelvükre csöpögtettek pálinkát, vagy pálinkás kenyeret dugdoslak a szájukba.

Mit szólnak a fiatalság kocsmái mulatozásairól? A jövőd apák és anyák züllése valóban elrettentő. Egy-egy ilyen multság a legborzalmasabb erköcstelenségbe sülyed. És sajnos, ez a kocsmái mulatozás magyar, vagy nemzetiségi vidéken egyforma eredménynyel jár, legfeljebb az erköcstelenség fokozatai lehetnek enyhébbek, vagy súlyosabbak. Sajnos e téren a bánáti sváb paraszt kocsmái mulatozások alkalmával szereztem a legszomorúbb tapasztalatokat.

Sötét a kép, mit festettem, bár csak vázlatosan adtam elő tapasztalataimat. Ha a részleteket is színeztém volna, borzalmas lett volna, a kép.

Hogyan lehetne az országos bajon segíteni?

A felelet erre a kérdésre rendkívül nehéz részben azért, mert az alkohol jövedelmi forrása az államnak, részben pedig azért, mert millió és millió egyén meggyőzéséről van szó.

Megkísérlem azért néhány szóval megjelölni legalább azon urakat és módokat, amelyekkel a siker némi reményével harcba lehet szállani az ördög italával, az alkohollal.

A legradikálisabb intézkedés volna az alkohol árának alapos felemelése s u kocsmák, az italméré-

sek bezárása. Sajnos, ily radikális orvoslásra nem számíthatunk, mert az államnak egyik főjöveldelme az alkoholból van Mégis megfontolandó az áremelés. Igaz, a háborúban nagyon felment az alkohol ára, mégis isznak pálinkát a parasztek és munkások. De ezzel szemben felszöktek a kereseti összegek is s így a dolog valahogy kiegyenlítődött. Véleményem szerint az alkoholnak oly magas árat kellene szabni, hogy az aránytalan legyen a parasztek vagy ci munkás keresetéhez. Ha az ital oly drága, hogy megvásárolhatatlan, sokan lemondanak róla, vagy újabb hódolói nagyon szerény számban lesznek.

A kocsmák megrendszabályozása mindenesetre elsőrendű feladat. Azt hiszem, legjobb volna, ha reggel a kocsmákat egyáltalán ki sem nyitnák. Ha délelött 9-10 óra tájban nyitnák ki, a kora reggel munkába állók már nem pálinkázhatnának, a parasztek szülök télen talán pálinkáznának egy keveset, de az iskolás gyermekek legalább a reggeli pálinkázástól elmaradnának. Sok parasztnál meg is szünnék a reggeli pálinkázás, mert nem volna kit küldeni a kocsmába. Maga, vagy a felesége pedig szégyelne a kocsmába menni pálinkáért,

Este 8 órakor minden kocsmát, italmérőt, hol pálinkát árulnak be kellene csukni, vagy szigorúan megtiltani, hogy este 8 órán túl pálinkát kimerjenek.

Az otthoni pálinkázásról s nagy ivásokról a legnehezebb leszoktatni az embereket. Ott nem látja senki őket, le is lehet tagadni s józan hírében állhat a rendszeres ivó is.

Az imént említett rendszabály korlátoznál az

ivást, de nem szüntetné meg, Tehát másképpen is hozzá kell férnünk a családhoz.

A pap és tanító szerepe lép itt előtérbe. A lelkes a szószékről, gyóntatószékben, barátságos beszélgetések, beteglátogatások stb. alkalmával kereshet módot és alkalmat, hogy az alkohol mértéktelen használatának káros következményeiről meggyőzve híveit.

A tanító az iskolában dolgozhatik jó eredménnyel. Az olvasókönyvekbe kötelezően felvétellett egy alhoholelles olvasmány s egy alkohol napot is kell a tanév folyamán tartani miniszteri rendeletre: de ez mind kevés. Ezer és egy alkalma van a tanítónak a tanteremben arra, hogy a gyermekeket az alkohol veszedelmeire figyelmeztesse Egy és más helyen fogadalmat is tétetnek a gyermekekkel, hogy alkoholt nem fognak fogyasztani s ennek kitűnő hatását nem egy helyen tapasztalják a pedagógusok Akadnak, kik megszegik fogadalmukat, de ezt anyyira restellik, hogy alig mernek társaik közé menni, vagy szemükbe nézni

A lelkes és a tanító harmonikus munkája lassan meggyőzi a népet arról, hogy nem okvetlenül szükséges keresztelőn, halotti toron, névnapon stb. a sárga földig leinni magát. 5 ha e két tényező be tudná bizonyítani azt, hogy a kocsmázó, a kocsmából részegen haza felé támolygó ember megbélyegzett embere a községnek, sok, egyébként italkedvelő maradna józan, nem akarván falu gúnyja és cél-táblája lenni.

S ha még azt is el lehetne érni, hogy a részegségben talált ember, ha csak a falusi bíró által is, elítélhető volna egy hozandó novella alapján, s a

részezséget okozó kocsmáros is kihágás címén zaklatásoknak volna kitéve, mindkét fél nagyon meggondolná, hogy érdemes-e berúgni, vagy érdemes-e mást berúgítani. Az mindeneseke-e valamiképpen elvolna rendelendő, hogy fiataloknak, mondjuk 18 éven aluli ifjúnak, vagy gyermeknek alkoholt, vagy alkoholt tartalmazó italokat kiszolgáltítani nem szabad. Aki ilyet elkövetne, meg kellene a kihágási eltarást indítani ellene

Sok törvényhatóság elrendeli, hogy 15 éven aluli gyermekeknek kocsmában tartózkodni s ott azoknak italt kiszolgáltítani nem szabad. Ez igen helyes rendelkezés, de gyakran kijátszák, mert ritkán akad, aki ezért a kocsmárost feljelentené. A 15 évet mindenütt felemelném 18-ra.

A kocsmái táncmulatságokat pedig egyszerűen betiltánám. Ez egyrészt dorbézolásra, másrészt erköcstelenségre vezet. A szülök ezen mulatságokon nem lehetnek mindvégig jelen s rendszerint elfajulnak. A bánáti sváb községekben a szülök csak egyszerűen elkísérik lányukat a kocsmái mulatságra s rövid tartózkodás után otthagyják magukra őket egész éjfélig, éjfélt utánig. Hogy ez hova vezet, mindenki elképzélheti.

Én eddig, ha kérték, a legnagyobb készséggel engedtem át tavasszal, nyáron s szép őszön az iskola udvarát táncra. A tanító és családja felügyelete alatt diszkrét volt a tánc s ott legalább tisztességesen viselték magukat a fiatalok. Este 8 órakor vége volt a táncnak mindig s vonultak haza. Minthogy ez rendszerint vásár- és ünnepnapokon történt, a szülök is végignézték a fiatalok szerény mulatozását s együtt távoztak gyermekeikkel.

Volt olyan esetem is, hogy egész éjjel mulattak farsangon az iskola termében az ifjak — citromlé és rum nélküli thea mellett. S a mulatság nagyon jól sikerült, meg is ismételték.

A kocsmában semilyen felügyelet nincs, az ottani mulatság tehát a testre, lélekre egyaránt káros, azért feltétlenül el volna tiltandó.

Jó volna, ha a kormány néhány apostolkodó alkoholelleses egyént küldene időnkint a falvakba, gyárakba, akik nemcsak prédikálnának az alkohol ellen, de egyesületekbe is tömörítenék a népet, a munkásságot, amely egyesületeknek tagjai fogadalmat tennének, hogy alkoholt nem fognak fogyasztani.

Sok ember kényszerűségből szokik hozzá az alkoholhoz. Ugyanis sokan kénytelenek vendéglőkben étkezni, onnan pedig kinézik őket, ha legalább egy fröccsöt, vagy egy pohár sört nem fogyasztanak. Ezért sok oly kisebb, nagyobb vendéglőt kellene megnyitni, ahol alkoholt nem szolgálnak ki. Néhány előkelő étteremnek is az alkohol mentesség cégtábláját kellene kitűzni, hogy az előkelőbb utasok, vagy étkezők se legyenek kénytelenek rászokni az alkoholra.

Végül rendszeres előadásokat kellene tartani a nagyközönség számára úgy a falvakban, mint a városokban az alkoholnak a testi szervezetben okozott borzalmas betegségeiről, az utódokban okozott rettenetes következményekről, a lélek szálnalmas betegségeiről, melyek előbb-utóbb élő-halottá, sokszor teljesen öntudatlanná, magatehetetlenné teszik az alkoholistát.

A megrögzött alkoholisták részére pedig több szanatórium volna az országban felállítandó. Leg alább tíz ilyen szanatórium létesítése sok szerencsésien embert visszaadna a társadalomnak és családjának. Tíz szanatórium felállítása aligha kerülne többé másfél millió koronánál, fenntartása évi 50—60 ezer koronánál. Aki odakerül, legtöbbször maga kifizeli ellátását, csak a téliesen szegény alkoholista gyógyítása kerülne némi pénzbe.

Az anyákra és gyermekekre oly vészthozó alkoholizmusnak tehát minden eszközzel útját kell állni Közönségünk közömbösségét meg kell törnünk mert ma nálunk senki nem törődik avval, mit csinál a másik. „Mi közöm hozzá” felkiáltással általában napirendre férnek a részeg emberek, gyermekek anyák fölött, legfeljebb mosolyognak. A hatóságoknak pedig minden lehető el kell követni, hogy az alkohol miatt az anyák el ne sorvadjanak, a gyermekek el né pusztuljanak.

3. A gyermekbetegségek.

Nem orvosi leírást kívánok adni ez alkalommal, hisz fejtegetéseimnek nem ez a célja.

Sajnos, nagyon sok szülő a legegyszerűbb gyermekbetegséget sem ismeri fel, vagy minden kezdődő gyermekbetegséget lekicsinyel. Csak mikor az utolsó percben előhívott orvos a láztól kipattogzott ajakkal vonagló gyermekre kimondja a menthetetlen szót, hajlandó a legegyszerűbb szülő is a legnagyobb áldozatra.

A szülők tudatlansága részben azért van, mert iskoláinkban az egészségtanra kevés súlyt helyezünk. Első és főteendő tehát a kormányzat részéről az,

hogy úgy az elemi, mint a közép fokú iskolákban már az I. osztálytól kezdve a gyermekek és ifjak értelmi fejlettségéhez mérten kötelezően tanítsák az egészségtant. A központi kormányzat állítsa össze osztályonként az előadandó, illetve megtanítandó egészségtan anyagát s tanítási módját. Ez alkalom mai evvel részletesebben nem foglalkozhatunk. Van-
nak bőségesen kiváló orvosaink és pedagógusaink, akik felhívásra készséggel elvállalják ezt a munkát.

Tehát ez az első lépés, hogy a gyermekbetegségeket a közönség megismerje s az orvos megérkezétségéig szükséges tennivalókat megtanulja.

Altalában négy okból származnak a gyermekbetegségek. Némely betegségek, minő az angolkór, vérbaj, veleszületnek a gyermekkel. A másik három ok a gyomorrontás, a hülés és a fertőzés. Valamennyi ok miatt óriási a gyermekhalandóság hazánkban.

Legtöbbször a szülők tudatlansága, hanyagsága, nemtörődömsége idézi elő a katasztrófát.

Az angolkóros, vérbajos gyermeket dehog mutatná meg az egyszerű ember az orvosnak. Csak ha teljesen nyomorékká válik, vagy a vérbaj teljesen eltorzítja a csecsemőt, viszik orvoshoz. Persze legtöbbször az orvos már nem tud segíteni, A hatósági közegeknek az orvos kíséretében minden évben végig kellene járnia minden házat s meg kellene állapítania, hol van öröklött, vagy veleszületett baj a gyermekben. Az ilyen gyermekeket, ha a szülők képtelenek a gyógykezelésére, azonnal kórházba kellene vinni s ott alaposan kigyógyítani.

Míg a szegény szülőknek módjukban fog állani gyermekeik nyomorékságát, vagy csúnya betegségét eltitkolni: vagy amíg avval a hatóság nem

fog törődni; addig e téren hasztalan várunk eredményeket.

Legtöbb gyermek pusztul el gyomor és bél hurutban. Hát ezen a téren kimondhatatlan sok bűnt követnek el a szülők gyermekeikkel szemben. Arra már rámutattam, hogy a pálinkával hogyan teszik tönkre a gyenge gyermeki szervezetet, a gyomrot és a beleket. De vannak sokan, akik azért, hogy síró gyermekük elhallgasson, vagy elaludjon, mákonyt adnak kis gyermeküknek, rontva nemcsak gyomrát, de egész testét, lelkét.

Az egyszerű paraszt, vagy munkás anya, mondhatni, kivétel nélkül azt hiszi, hogy ha gyermeke sír, az éhség miatt sír. Esze ágában sincs, hogy tisztába tegye, vagy hogy a ruhácskájának valami kis ránca izgatja gyenge testét stb. Az anya a síró csecsemőnek kenyeret, túrót, krumplit, sőt töltött káposztát is nyom a szájába. Elképzelhető, mennyire használ ez az anyatejen élő csecsemőnek! A gyermek gyomra teljesen elromlik, belei tönkremennek s még ilyenkor is mindenféle étellel tömik a szerencsétlen kisdedet. Legtöbbször nem is látja orvos a beteg csecsemőt. Meghalt, eltemetik, isten adta, isten elvette, vigasztalódnak a szülők. És a másik, a harmadik gyermeknél ismétlődik a — tömés, a halál, a temetés. És akkor átkozódnak a szülők, hogy milyen kegyetlen velük szemben a sors, az Isten De nem okulnak, nem kérdezősködnének, maradnak ostoba butaságukban tovább. Hány család pusztul így ki, holott kevés gonddal minden gyermeke felnevelhető lett volna, Valóságosan isten csudája, hogy egy-két gyermek megmarad a családban! Ezek aztán lassan hozzászoknak a rend-

szertelen evéshez s ha a pálinka el nem rontja őket, erős emberekké nőnek fel. Mi csak ezeket a tagbaszakadt, erős parasztokat, munkásokat látjuk, de nem megyünk ki a temetőbe s nem látjuk a temérdek apró sírt, ahol a szülői gondatlanság, könnyelműség kicsiny áldozatai alusszák örök álmukat.

Sok áldozata van a romlott ételeknek, az éretlen gyümölcsnek s az agyonzabálásnak is a már serdülő gyermekek között. Az anya evvel mit sem törődik. Örül, ha bármit majszol a gyermek, csak ne legyen a nyakán.

Ha végigmegyünk a falu, vagy valamely gyár negyed, telep utcáin, gyakran látunk a nagy hidegben is hiányosan öltözött apró gyermekeket. A tapasztalatlan szemlélő önkénytelenül is felkiált: íme így kell nevelni a gyermekeket, így kell edzeni őket, hogy elbírják majdan az életet s annak ezer bajait!

Szörnyű tévedés ez a gondolkozás mód. Csak a sírásó mondhatná meg igazán, hogy ennek a vad edzésnek mennyi a kicsi halottja! Mi csak a futkározó, a hóval dobálózó, a jeges vízben ug-rándozó, piros-pozsgás gyermekeket látjuk. De a meghűlés folytán elhunyt gyermekek temetésére nem járunk.

A csalóka látvány ne tévesszen hát meg bennünket. Jobb volna, ha a járókelő, vagy rendőr bekergetné a lakásba a szinte meztelenül játszadozó gyermekeket. De mi ehelyett örülünk, hogy íme, milyen edzettek a magyar gyermekek!

A fertőző betegségek ezerszámra pusztítják a magyar gyermekeket. Sem a baj megelőzésére, sem a beteg gyermek gyógyítására nem ad sokat sem a paraszt, sem a munkás.

Ha a gyermek a torkára panaszkodik, vagy kiütések vannak a testén, vagy általán nyugösködik a gyerek, azt szokta mondani a szülő: majd elmúlik.

Csak mikor már a falu 10—15 gyermeke pusztult el a bajban s mikor a hatóság is tudomást szerez róla, kerül az orvos az új beteghez. A többiek orvosi látogatás híján elhaltak.

A paraszt általában nem hiszi, hogy ragályos betegségek vannak. Magam is meggyöződtem erről. Egyik faluban a difteritisz garázdálkodott erősen. Már többen elhaltak e szörnyű betegségben, mikor egy újabb megbetegedésnél piros cédula került a házakra. A betegség, halálozás csak nem akart szünni. Kiderült később, hogy valahányszor egy-egy gyermek meghalt, az összes szomszédok *gyermekestől* átmentek halottat nézni, ott fogdosták a halott tetemét és csókolgatták. Természetes, hogy a járvány mind jobban terjedt s végre is öröket kellett a vörös cédulás házak elé állítani, hogy oda senki be ne mehessen s halottnézni senki se járjon.

Mikor a halott nézésért a paraszt férfiakat kérdőre vontam, azok egyszerűen azt válaszolták, hogy van a gyerekből elég, meg úgyis az Isten adta, isten vette. A dolog szociális részével nem kívánok foglalkozni. Hogy a paraszt a sok gyereknek több okból nem örül, az köztudomású. De ha már megvan, mindent el kell követni, hogy lehetőleg mind meg is maradjon. E téren sokat tehetnek a papok, tanítók és körjegyzők. Az első kettő felvilágosítással, az utóbbi hatalmi eszközökkel vethet gátat a gyermekbetegségek terjedésének.

Sajnos, a felvilágosításra nem sokat ad a

szegény ember, a munkával túlon-túl halmozott jegyző pedig nem ér rá, vagy nincs érzéke ahhoz, hogy a drága ember-anyag fennmaradására milden tőle telhetőt megtegyen.

Bezzeg a fertőző állatbetegségek elnyomására van gondja mindegyik jegyzőnek, mert a paraszt is zúg, az uraság is zakatol érte és fölülről is nyomják a szükséges intézkedések megtételére. A paraszt, az pusztulhat! Tisztelet azon jegyzőknek, akik rengeteg gondjuk és dolguk mellett az emberi egészség ápolására és fenntartására is nagy gondot fordítanak, de valljuk be őszintén, a jegyzők egy része ezzel nem törődik.

Ajánlatos volna tehát a készülő jegyzői generációt alaposan megtanítani a nép egészségének a megóvására is, amit legcélszerűbben és leggyakorlatiában a közigazgatási tanfolyamokon lehetne elérni. A falu egészségtanának kellene lennie ott a legelső tantárgynak s azt kellene a legszigorúbban venni. Aki a népet nem szereti, akit a nép egészsége nem érdekel, az, lehet kitűnő hivatalnok, akta-moly: de föltétlenül rossz jegyző

A theológiákon és a tanítóképzőkben sem tanítatik kekkő alapossággal az egészségtan. Heti egy órában s egy év alatt az anyag el nem végezhető. Csak éppen, hogy hall valamit a növendék a betegségekről, az egészség ápolásáról, de a részletekbe nem hatolhatnak, holott a betegségek megelőzése, gyors felismerése részletezést kíván s esetleg gyakorlati bemutatásokat, amelyek nélkül szinte értéktelen az egész tanulás. Kórház van csaknem mindenütt, ahol theológia és képezde van, ott kellene az egészségtant gyakorlati alapon tanítani. Egy

eset gyakorlati megfigyelése százszorta többet ér, mint minden elmélet.

A gyakorlatilag képzett lelkész, tanító; a;-jegyzővel karöltve csírájában elfojthatják a bajt a községben.

A tanító az iskolában úgyszólván minden órában adhat egy-egy jó tanácsot a gyermekeknek Erre mindig adódik valami alkalom Ha léghuzam van, ha túlfűtik a kályhát, ha piszkos a gyermek, ha szél, eső, hó stb. van, ha a hóvizes udvaron sokat ugrálnak, ha szükségletük végzésére kikéredzenek stb. stb.

Természetesen a tanítónak is érzékének kell lennie a nép, a gyermek egészsége iránt. Sajnos, némely tanító evvel mit sem törődik. A felettes hatóságának kell tehát szorítani, hogy törődjék vele Igaz, hogy a szegény *tanítót* az ág is húzza. Annyi ma már a teendője, hogy alig látszik ki a füle is belőle, de hiába, a kultúrának ma már annyi ágazata van, hogy egy embert teljesen igénybe vesz És az ember egészsége a sok kulturális teendő közt az első. *Csak egészséges nemzedék képes a kultúra befogadására.* Ha a tanító ezt az alapelvet vallja, akkor minden igyekezetét elsősorban a gyermekek, a nép egészségének ápolására és fenntartására fordítja s így sokkal könnyebbe és eredményesebbé válik másik fontos teendője: az ismeretközlés.

Hál' Istennek, ma már e téren is nagy a haladás s tanítói karunk jó része e tekintetben is hi várása magaslatán áll.

A balesetekről is meg kell még emlékeznünk. Sok baleset történik a falvakban, amikre városi ember nem is gondol. A gyermek leesik a fáról, a

a kerítésről, eltörik a lába, kificamodik a keze, rozsdás szög karcolja végig testét, vagy éppen belemegy a rozsdás szögbe, a vasvilla átszúrja a lábát, karjai, kezét, leesik a szénás, vagy trágyás szekérről, keresztül megy testén, vagy testének valamely részén a kocsí, megrúgja a ló, tehén, megharapja a kutya mérges gombát eszik, vízbe esik stb. stb. Ilyen esetben a gyermek, vagy a felnőtt a falusi kuruzsló paraszt asszonyok kezébe kerül. Milyen jó, ha a tanító ért az első segély nyújtáshoz.

De e téren is nehéz a segítség, miután a tanító nem rendelkezik az első segélynyújtáshoz szükséges eszközökkel. Ezért *föltételenül fel kellene szerelni minden iskolát egy mentő szekrénnel*. Elképzeltetlenségén hasznát látná ennek a pórúljárt gyermek is, felnőtt is. Mire az orvos megérkezik, a beteg az első segélylyel ellátatott s az orvos is több eredménnyel kezelheti páciensét s hamarabb talpra állíthatja azt.

Ha minden tényező lelkiismeretesen teljesítené kötelességét a népegészség megóvása körül, a halálozás arányszáma alaposan megváltoznék.

1910-ben 100 elhalt ember közül 48 volt 10 éven aluli gyermek. Ezer élő, egy éven aluli gyermekre körülbelül 200 haláleset esik évente, 100 élveszülettre esik 1910-ben egy éven aluli elhalt gyermek 19, 5 éven aluli gyermek 29.

A nemzetek sorában hazánk harmadik a gyermekhalandóság terén Mondhatjuk, hogy vezetünk. Bizony ez elszomorító állapot s kultúrai elmaradottságunknak a jele.

S ha a házasságban és a házasságon kívül születési gyermekek halálozási számát vesszük, az utóbbi rovására 100 élveszületett (1—1 éves csecse-

mőre csaknem 8%-kal több a halálozás. Ebből az is vetkezik, hogy a házasságon kívül született gyermekek, vagyis legnagyobb részt lelencek, sokkal gyengébb felügyeletben és ápolásban részesülnek, mint a szüleiknél levő csecsemők.

Ez adatok kell, hogy megdöbbsentsék az embert. A háborús statisztika még keserveőbb állapotot tüntet föl, de ezt a rendkívüli helyzet miatt nem lehet zsinórmértékül venni.

4. Járási és városi szülőházak és gyermekkórházak.

Mint már említettük, a sok és szép szó, a felvilágosítás, a tanács s a sok-sok mindenféle rendelet nem tudja csökkenteni sem az anyák veszélyeztetettségét sem a gyermekhalandóságot. Szükségesnek vélem tehát intézményesen is biztosítani az anyák és gyermekek egészségét.

Nem mondom ezzel, hogy az oktatás, a felvilágosítás, a tanács feleslegesek. Sőt az intézményes biztosítás mellett fontos szerepük van azoknak.

De számolnunk kell a helyzettel. Nagyon sok falusi anya nyomorodik el a szüléskor és rendszeres kezelés-hiány miatt temérdek gyermek pusztul el otthon. Pedig aránylag nem nagy költséggel gondoskodhatnánk a szülő anyákról és a megbetegedett gyermekekről. Ez utóbbiaknál különösen a gyomor és bélbajos gyermekek gyógykezelésére gondolok, mert ebben hal el a legtöbb csecsemő és gyermek.

Minthogy a gyermekbetegséget, de különösen a gyomorrontást semmibe sem veszi az egyszerűbb szülő, azért nem csak nem igyekszik házilag

gyógyítani, vagy gyógyíttatni, hanem kórházra egyáltalán nem is gondol. Ha a kórház közelben volna a ha ehhez egy kis hatósági kényszer járulna, bizonyára el is vinné gyermekét az anya.

Arra gondolok, hogy minden járási székhely és minden városban lehetne létesíteni egy szülőzet s egy gyermekkórházat

Nem gondolok én fényes palotákra. Egyszerű: 5—6 szobás házak volnának ezek a legegyszerűbb felszereléssel. Egy-két szoba lenne a szülő anyaké, s 2 szoba a beteg gyermekeké: egy kis szoba jutna az orvosnak, hol a műszereit tartaná s esetleges írásbeli munkáit elvégezné. Az ápolónő egy kis szobácskában meghúzná magát, aki színién egy kioktatott egyszerű falusi özvegy paraszt asszony lehet. Ez főzne is a betegek számára.

A szülő anya 8—10 napig feküdnék a szülőházban s ez idő alatt a szülőház táplálná őt és csecsemőjét.

A beteg gyermeket esetleg elkísérné édesanyja, testvére, vagy rokona, aki a legtermészetesebb ápolója volna a gyermeknek. A kísérő magával hozhatná tarisznyájában az ételmezését. A gyermeket a kórház ételmezné.

A szülő anya ételmezéséről is gondoskodhatnának hozzátartozói, csak a teljesen szegények látatnának el ingyen. Föltehető, hogy tejet olcsón, vagy ingyen is kapna állandóan a szülőház és gyermekkórház, sőt a beteg gyermeket kísérő személyzet az ápolás fejében bizonyosan szívesen hozná terményeit a kórháznak, amiből még az ápolónő éleimé is kikerülne

Itt gyakorlatilag tanulná meg a nép a szülés

körüli helyes teendőket s a beteg gyermekekkel való bánásmódot.

Szerény véleményem szerint a járási és városi szülőházak és gyermekkórházak egy csapásra megváltoztatnák az anyák egészségi viszonyait és a gyermekek halálozási arányszámát.

A járási és városi szülőházak és gyermekkórházak orvosa a mindenkori járási, vagy városi orvos volna, aki némi tiszteletdíjat kapna fáradozásáért.

Az ápolónő némi díjazást, lakást és élelmet kapna.

A mosást elvégeznék a gyermekek kísérői, ilyen egy-kettő mindig akadna Ezek különben az összes betegek ápolásában is segédkezhetnének.

Alább egy kis költségvetést leszek bátor közölni, mely több milliós befektetést tüntet ugyan föl, de a mérhetetlen haszonhoz képest, ami az emberanyag megvédésével jár, figyelembe is alig jöhet.

A költségvetés összeállításánál 440 járást és a fővároson kívül 146 várost vettem foT

1. Járások.

a) 440 járás/ székhelyen házoétel à

50,000 K. 13,200.000 K.

440 járási szülőház és kórház

felszerelése á 10,000 K. 4,400.000 K.

Összesen: 17,600.000 K.

b) A személyzet évi díjazása:

Orvos évi tiszteletdíja.....1200 K.

Bába „ „600 K.

Ápolónő évi „ 600 K.

Összesen: 2400 K.

Évi összkiadás volna a személyzetre; 1,056.000 K.

c) A kórház fèniartása:

50 anya ellátási segélydíja egy			
évre (havonta átlag 3 anya á 40 K)	1200 K _r		
60 gyermek ellátási segélydíja			
egy évre (havonta 5 gyer-			
mek á 20 K.)	1200 K _J		
Gyógyszerek egy évre	1200 K _i		
Vegyés kiadások	600 K ₁		
	összesen:	4200	K _j

Évi összkiadás volna: 1,848.000 korona.

Évi összkiadás:

1. Személyzet:	1,056,000 K.
2. Feníariás:	<u>1,848,000 K.</u>
Összesen:	2,904,000 K.

2. Városok.

a) 146 városban házvétel á	
50.000 K.	4,580.000 K.
146 városi szülő és gyermek-	
kórházfelszerelése á 10.000 K.	<u>1,460,000 K.</u>
Összesen:	5,840,000 K.

b) A személyzet évi díjazása:

Orvos évi tiszteletdíja	1200 K.
Bába „ „	600 K.
Ápolónő évi „	<u>600 K.</u>
Összesen:	2400 K.

Évi összkiadás volna: 550,400 K.

c) A kórház fentartása:

50 anya ellátási segélydíja egy
egy évre, (havonta állag 5 anya

á 40 K).....	1200 K.
60 gyermek ellátási segélydija egy évre (havonta 5 gyer- mek á 20 K.).....	1200 K.
Gyógyszerek egy évre 1200 K.
Vegyés kiadások . . .	600JK.
összesen:	4200TRT
Évi összkiadás volna:	615,200 K.
<i>Összegezés:</i>	
1. 446 járásban házvétel és felszerelés.....	17,600.000 K.
146 városban házvétel és fel- szerelés.....	<u>5,840.000 K.</u>
Összesen:	25,440.000 K.
2. Járásokban személyzet:..	1,056.000 K.
fentartás: . . .	1,848.000 K.
Városokban személyzet: . . .	550.400 K.
fentartás: . . .	<u>615.200 K.</u>
Összesen:	5,867.600 K.

Egyszersmindenkori kiadás lenne tehát 25-24 millió korona, az évi kiadás pedig átlag 4 millió korona.

Honnan vegyük ezen összegeket s különösen honnan a beruházáshoz szükséges összegeket?

Több fedezeti forrást lesznek bátor megjelölni Ha az állami egyenes adó évi összegét 800 m. K-ra tesszük, ami na jóval több, úgy egy évi 5%-os pótadó kivetésével a házak vételére és berendezéséhez szükséges 24 millió korona egy év alatt együtt van

Ezentúl évi fél százalékos pótadóból (4 millió koronából) pedig fedezve vannak az évi kiadások.

Senki ezt a terhet meg nem érezné és mindenki szívesen viselné a nemzet anyáiért és gyermekeiért.

Egyes fedezeti forrást is megjelölök. A Vörös Kereszt sorsjegyeket kibocsátásukkor hét szeresen túljegyezték. Sok millió jutott belőle köz-célokra. *Rendezzen az állam még egy sorsjátékot, de ezúttal az anya és gyermekvédelem javára.* Bizonyára 17-szeresen fogják ezt túljegyezni s meg van oldva az anya és gyermekvédelem fényesebben, mint azt fentebbi fejtegetéseimben előadtam

Bármelyik megoldást is fogadná el a törvényhozás, az akció sikere biztos volna, mert az állam ereje, tekintélye és vagyona garantálná azt.

Társadalmi térre szerény véleményem szerint nem ajánlatos vinni ezen kérdés megoldását. Eltekintve a nálunk szokásos szalmaláng lelkesedéstől, rendkívül nehézkesé, sok helyütt s éppen a leginkább arra szoruló vidékeken, vagy lanyhán, vagy éppen sehogysem menne a védelem ügye.

És különös súlyt helyezek ismétlen arra, hogy nem kívánatos cifra kórházak felállítása. A legegyszerűbbnek kell annak lennie berendezésével, felszerelésével egyetemben. Így megszereti a nép, nem fog tőle idegenkedni, szívesei felkeresi és sokat fog tanulni.

A fő az, hogy ne zöld asztal mellől oldják meg a kérdést. Mert ez esetben lesz sok vetélkedés az elismerésért, lesznek szép ápolónői ruhák és főkötők, de nem sok haszna lesz az anya és gyermekvédelemnek.

A fentebb előírt módon pedig *mindenki meg lesz szolgálataért fizetőé s ezért mindenki tartozik dolgozni, kötelességét tőle telhető pontossággal teljesíteni.*

Ha a járási székhelyek, városok fejleszteni kívánják ezen intézményt; avagy gazdag

emberek nagyobb adományaikkal akarják az egyes szülőházakat és gyermekkórházakat bővíteni, csinosítani, ez módjukban fog állani *s hiszem is, hogy nem lesz egyetlen járás, egyetlen város sem, ahol mecénás ne akadna.*

Ahol városi és megyei közkórházak vannak, ott , a fentebb előirányzott összegek arra volnának fordítandók, hogy ezen kórházak szülő anyák és beteg gyermekek részére kibővítsenek. Ide lehetne a járási szülőházakból és gyermekkórházakból súlyosabb esetekben s ha komplikációk mutatkoznak, az anyákat és gyermekeket szállítani. Ezzel jórészt mentesítenének az egyetemi klinikák és fővárosi kórházak, amelyekben ritkán lehet bizonyosan helyet kapni.

Az egyetemi klinikák föltétlenül benépesülnének az egyetemi városnak és környékének anyáival és gyermekeivel. De ezenkívül ide lehetne utalni az egészen különleges eseteket, hogy a tudomány is fejlődhessék.

Ami a személyzetet illeti, annak beállítása sem okozna nagyobb nehézséget. Orvosa minden szülőháznak és gyermekkórháznak volna, mert hiszen minden járási székhelyen van legalább egy orvos, a járási orvos, városokban pedig több orvos is van mindenütt.

586 bábára is lenne szükség. De az említett helyeken mindenütt van legalább egy-két baba s így bábákról sem kellene külön gondoskodni. A tervezett díjért pedig mindegyik szívesen vállalkoznék a nem túlságosan terhes munkára.

600—700 ápolónő (városokban esetleg többre is lehet szükség) pedig föltétlenül jelentkezni fog az

ország területén. Egyszerű szegény leányok, vagy megözvegyült asszonyok bizonyára fognak akadni akik a — bár szerény — de mégis megélhetést biztosító állásért pályáznának.

Szerintem nagy garral nem szabad a dologhoz fogni. Mennél egyszerűbben kezdjük, annál biztosabban sikerül az. Lehetőleg nem kell az erőket befogni, hanem a meglévőket kell jobban kihasználni. A kincstár is jól jön ki, az anya és gyermekvédelem is jól jár vele.

5. A lelenc kérdés.

A lelenc a világ elhagyottja. Sajnos ezt a kijelentési kell tennem dacára gyönyörű törvényünknek.

A nagy közönség általában csak a törvényt ismeri, de nem tudja, hogy mi történik a lelencel. A hatóságok sem mindig vannak tisztában ezzel, de ha jól ismerik is a helyzetet, a bajon segíteni képtelenek.

Ma úgy áll a dolog, hogy a lelencgyermek egy része meghal a szülőhelyeitésnél, más része elzüllick s csak egy csekély hányadából lesz a társadalomnak hasznos tagja.

Előre is kijelentem, nem akar ez vád lenni senki ellen. Egyszerűen az a tényállás, hogy a mi viszonyaink között eddig jobban nem tudta ezt a kérdést senki megoldani.

A parádés oldalát se nézzük a lelenc-kérdésnek, mert az is van. Néhány esetből az egész kérdés úgy sem ismerhető meg.

Es ne is ruhakiosztáskor nézzük meg őket, hanem utána néhány nappal, vagy héttel — hétköznapon, ha ugyan van szegénynek vasárnapja.

Mint tanfelügyelőnek módomban állott őket az iskolákban látnom. Legnagyobb részük lesovánvkodott, pergament arcú gyermek, ütött-kopott, rongyos ruhában. Nincsenek sem könyvei, sem tanszelei. Az erkölcsi érzékük minimális s legnagyobb részük megérett a kiskorúak bírósága előtt való megjelenésre.

De kezdjük a csecsemő lelencekkel. Az anyahelyettes nem sokat törődik a szegény csecsemővel. Azért az egypár koronáért, amit kap érte, a saját csecsemőjét bizony nem fogja megrövidíteni. Anyatej helyett krumplit tömnek a szájacskájába s piszokban hevertetik szegénykét addig, — míg ki nem leheli ártatlan lelkét.

Az anyahelyettes nem csinál kázust a dologból, kér másik gyermeket s kap is.

Az angyalcsinálás mestersége vígan folyik a lelenc-csecsemők körött. Nem újság ez, a lapok is számtalanszor beszámoltak erről. A notórius angyalcsinálónak nem adnak több csecsemőt, de akad helyette más.

Bizonyítani nagyon nehéz, mert a gyomor, vagy bélhurutban elhunyt gyermeket nem szokás felboncolni. De egyébként is könnyű a védekezés, hisz az urak gyermekei is elhalnak ebben a betegségben.

A lelenc kérdés megoldásának ez a legnehezebb része. A csecsemőket vagy csak feltétlen megbízható anyáknak kellene kiadni, vagy pedig 5—4 éves korukig a lelenházakban kellene őket tartani. A csecsemő halálózásnak a lelencek között másként gátai vetni nem lehet.

Az iskolai lelencek már nem okoznák annyi

gondot azon családoknak, ahová kiadattak. Sajnos, ezek a családok, a legszegényebbek s a legmegbizhatatlanabbak. Csodálatos, hogy jobbmódu, megbízható családok lelencet nem, vagy nagy ritkán vesznek magukhoz

Így aztán az igazán szegény családba kerül a lelenc. Ő itt az utolsó, vele senki nem törődik. Ha van ruhája jó, ha nincs, úgyis jó. Miért nem ad neki többet az állam? Az élelmezése is primitív. Néhány koronáért ki kíván több és jobb táplálékot? Az alvásra szánt hely legtöbbször egy piszkos vacok a konyhában, vagy az istállóban. Szoba ritkán nyílik meg a lelenc számára.

A lakásban sem tűrik meg a szegény gyermeket, ezért az utcára szorul s az utca gyermekévé válik.

És szidja, rugdossa mindenki a szegény lelencet, hogy csavargó, hogy tolvaj, hogy rosszindulatú, hogy alattomos, hogy verekedő, hogy csupa — rosszaság. Hát lehet ilyen nevelés mellett más?

Ha a központ kiadta a gyermeket, lényegében többé nem törődik vele. Van ugyan egy telepfelügyelő, mint a központ alkalmazottja, az illető városban, községben, de kellő tekintély és hatalom híján szegény felügyelő nem sokra megy. Az ő főfeladata a — ruhakiosztás. A többi teendője oly sokoldalú lenne, hogy annak mindenirányú elvégzésére képtelen.

A ruhakiosztás csak az állam költségvetésében fontos tényező, nem az a lelenc életében. Mert a kiosztott ruhát, cipőt nem mindig a lelenc szokta elnyúzni.

A lelencek szétosztásánál és felügyeleténél volna valami más tenni való.

Véleményem szerint a kisdud lelencek, mint

már említettem legalább 3—4 éves korukig az állami lelencházakban volnának tartandók. 5-6 éves koruktól kezdődőleg jómódú paraszt és iparos családokhoz volnának kiosztandók, mert ezeknek erkölcsi megbízhatósága garancia lenne a lelenc gyermek nevelését és iskoláztatását illetőleg.

10—12 éves korában pályát kellene választani a lelenc ifjak, úgy a fiúk, mint a leányok számára. Minden lelenc gyámszülei meg volnának haligaran-dók a lelenc hajlamait, magaviseletét illetőleg, sőt magát a lelencet is meg kellene kérdezni, hogy milyen foglalkozáshoz érez hajlandóságot

Amelyik lelencről kiderülne, hogy az összes tényezők információja alapján alkalmas a tovább tanulásra, azonnal ki kell emelni a gyámszüleitől s *a központi lelencházak mellett létesítendő internátusba kelt beadni*, hogy onnan a középiskolákat látogathassa s esetleg később a magasabb tanulmányokat is folytathassa.

Ha földműves akar maradni a lelenc s ha megbízható földművesnél volt elhelyezve, ott kellene hagyni, mint kisbérest, vagy szolgagyereket. Ha a katonaságot elhagyta, egy kis földcskét kellene számára biztosítani lehetőleg abban a községben, ahol gyermekéveit eltöltötte.

Ha iparosnál volt a paraszti sorra vágyó ifjú, azonnal megbízható parasztgazdához kell beosztani.

De mindkét esetben ki kellene kötni, hogy az ifjúnak eltartásáért már nem fizet többé az állam, ellenkezőleg az ifjúnak szolgálataiért a gazda tartozik valami csekélységet adni, hogy annak idején legyen mivel kezdenie a katonaságtól visszatérő lelenc fiatal embernek.

Ha iparos akarna lenni a lelenc, akkor vagy ott maradhat az illető iparosnál, akinek ki volt osztva, vagy azonnal be kell adni iparoshoz, még pedig a fiú hajlamainak meg-felelő mesterséget űző iparoshoz.

A fiúk így kivétel nélkül megtalálnák boldogulásuk útját s a társadalomnak hasznos tagjaivá válnának s ami fő, nem éreznék — lelenc voltukat.

A leányok szétoosztása 10—12 éves korukig történhetik úgy, mint a fiúké.

10—12 éves korukban azonban őket is a legnagyobb gonddal kellene osztályozni s bizonyos pályák felé terelni. Ha akad közöttük olyan, aki akar is, képes is tovább tanulni, nem kell őket megfosztani ettől a lehetőségtől. Ezeket a központi lenencházak mellett felállítandó leányinternátusokba kell vinni s innen tanítani, kit-kit tehetség szerint.

A többiből pedig *kisasszonyt nevelni* semmi szín alatt sem szabad. Ha továbbra is annál a családnál akarnak maradni, ahol voltak, s azok is beleegyeznek, el kell őket hagyni s a házi munkára kell őket befogni. Ezért neki éveinek szaporodtával fokozatos díjazást kellene adni, hisz a gazdának csak hasznára van egy ilyen leány. Egy kis hozományt gyűjthetne így össze a lelenc leány, vagy a megtakarított tőkésckéjével kezdhethetne valamit, ha nem menne férjhez.

A többit megbízható úri házakhoz kellene cselédmek adni, ahol állandóan a lelenc hatóságok felügyelete alatt állnának.

Az sem volna kifogásolható, hogy olyan városokban, ahol gyárak vannak, járjanak dolgozni oda a felserdült lelenc leányok.

A fontos az, hogy a lányok is kapjanak állandó és tisztességes foglalkozást, mert ez legbiztosabb módja megélhetésüknek és erkölcsük megóvásának.

Hogy a lelenc kérdés ilyen megoldása és kezelése nehéz és körülményes feladat, bizonyos. De ha komolyan akarjuk a célt, komolyan kell akarni az eszközöket is.

Ma úgy áll a dolog, hogy van egy rendkívül humánus és szép törvényünk a lelencekről, Ez azonban lényegében csak arra jó, hogy aki meg akar szabadulni gyermekétől, aránylag igen könnyen túladhasson rajta. De magának a lelencnek a sorsa csak a papíron van biztosítva, a rideg élet szerint a lelencek sorsa általában igen szomorú még akkor is, ha esetleg papíros statisztikával ennek az ellenkezőjét is akarná bebizonyítani valaki. Amit elmondtam, az életből tapasztaltam s az megfelel a valóságnak. S hogy elmondtam, sem embert, sem intézményt gáncsolni nem akartam csupán rá akartam mutatni arra, hogyan lehetne a bajokon segíteni.

Itt még csak arra akarok rámutatni, hogy a helyi és központi felügyelet szempontjából volna szükség nagyobb reformra. Erről azonban később fogok szólni.

Egy bizonyos, hogy a lelencek testi és lelki épsége éberebb s erélyesebb felügyeletet igényel, ha azt akarjuk, hogy a lelencek hasznos és jóra való embertársainkká váljanak.

A fiatalok bíróságai s a rendőrségek legjobban megerősíthetik az elmondottakat.

A lelenc kérdés gyökeres megoldása bizonyosan nagyobb összegeket venne igénybe, de pénz nél-

kül semmi kérdés sem oldható meg. Pénz nélkül bármilyen törvény, bármilyen rendelet, vagy intézkedés csak jámbor óhajtás. Ha komolyan akarjuk a gyermekvédelmet megoldani, akkor az ehhez szükséges anyagi eszközöket is rendelkezésre kell bocsájtani.

Első sorban fel kell emelni a lelencek tartásdíját. A ma fizetett díjak nevetségesen csekélyek. Talán ez is egyik oka annak, hogy jobb házakba nem veszik be a lelenceket, mert a csekély tartásdíjért képtelenek tisztességesen ellátni őket. És viszont ezért kap a néhány korona után a nagyon szegény ember, mert az a néhány korona is valami, a befogadott lelenc pedig káposzta torzsán is megélhet, vagy lophat is magának ételmet, ha éhen nem akar meghalni.

A tartásdíjak felemelése lényeges költségtöbbletet okozna, de nem akkorát, hogy milliárdos költségvetéseinkkel ne bírnák.

Másodsorban több kiadást okozna az intenzívebb felügyelet. Ez is múlhatatlanul szükséges, hogy célt érjünk, tehát mellőzhetetlen a kiadás. Azonban ehhez nagyobb összeg nem kellene. Kisebb, nagyobb tiszteletdíjakat gondolok én a kiadások alatt. Szerényebb úri nők szívesen vállalkoznának évi néhány száz koronáért a felügyelői állásra. Egy-egy telepen 5—4 felügyelő teljesen és pontosan ellátná a szolgálatot.

Végül harmadszor nagyobb kiadást okoznának a beruházások. A négy éven aluli kisdetek központi nevelése, a központi házak mellett fiú és leány internátusok felállítása nagyobb építkezésekkel s berendezésekkel járna.

Természetes, hogy szaporodnának a központi házak személyzeti kiadásai is, amennyiben a több gyermek mellé több embert kell alkalmazni s viszont ezeknek és a gyermekeknek az ellátása is több pénzt igényelne

Részletes költségvetést ezúttal nem lehet adni, de bizonyos, hogy a felsorolt reformok megvalósítása túlzottan nagy kiadásokat nem okozna, legalább is nem olyanokat, melyeket a magyar állam költségvetése meg ne bírna.

Az ország közönsége pedig, azt hisszük, nagy megnyugvással fogadná még a nagyobb terheket is s örülne, hogy a lelcen kérdés végre gyökeresen és az ország javára oldatott meg

A parlament sem térhet ki e kérdés elől, mert a Széll-féle törvény már úgyis módosításra szorul. A demokrácia jegyében megindult kormánynak pedig kötelessége e kérdéssé! foglalkozni, meri enélkül az anya és gyermekvédelem ügye kielégítő megoldást nem találhat.

6. A patronázs ügy.

Sohasem felejttem el, hogy néhány jó évvel ezelőtt egy vidéki városkából mintegy ötvenen *államköltségen* utaztunk Kolozsvárra, hol is a királyi táblánál mind az ötvenen felesküdtünk a patronázs ügynek. Hallottunk ott szép beszédeket a fiatalokú bűnözőkről, azok megjavításáról, a társadalom teendőről, a mi kötelességeinkről és sok sok minden egyébről.

És hazautaztunk és soha többé semmit sem csináltunk. Volt még egy-két patronázs ülésünk, beszámoltak ott a törvényszéknek a patronázs ügy-

ben kifejteti tevékenységéről. Panaszkodtak a vezetők a gyűlés gyenge látogatottságáról, a közönség részvétlenségéről.

Lassan elmaradtak a gyűlések is s a közönség elfelejtette, hogy patronázs is van a világon.

Még mi, népoktatással foglalkozó emberek is, szinte csak hírből ismerjük a hivatalos patronázst.

A fiatal korú bűnözők megmentésére alakult intézmény nagy görögtűzzel alakult meg annak idején. A terv az volt, hogy a fiatalkorú bűnösök a társadalom segélyével menthetők meg. A társadalom szépségesen megfeledezett a dologról s az egész ügy a bíróság nyakába szakadt.

A bíróság, tagadhatatlan, nagy lelkiismeretességgel végzi kötelességét, de segítőtársa nincsen. Néhány tanító, vagy lelkész buzgólkodik még a próbára bocsájtott fiatalkorú bűnöző megfigyelésében s ezzel segítségére vannak a bírónak. De a fiatalkorúak bírója a megmondhatója, hogy ezt a *nobile officiumot* egyesek mily lanyhán veszik. Sokszor a bíró csak többszöri sürgetésre kap véleményt a kis bűnösről, néha pedig ez a vélemény olyan, hogy egyáltalán nem tájékoztatja kellőleg a bírót a bűnös gyermek javulásáról, vagy visszaeséséről.

Maga a bírósági tárgyalás rendkívül egyszerű ugyan, de annyira komoly, szinte mondhatni: komor, hogy annak esetleges lelki következményeit a leghumánusabb, a leggyermekszeretőbb, a legbölcsebb bíró sem képes elhárítani.

Perrendszerű bizonyítás folyik a tárgyalás alatt, ügyvéd is jelen van, az ügyész vádol s végül a bíró kimondja az ítéletet. Igaz, hogy legtöbbször enyhe az ítélet: dorgálás, próbárabocsájtás, de két-

ségtelen, hogy a gyermekekre megrendítőleg hat az egész eljárás.

A bíró atyailag inti, figyelmezteti, korholja a bűnös gyermeket, megfogadtatja vele a javulást s kijelenti neki, hogy a tanító úr fog rá vigyázni egy évig, viselje hát jól magát. Ám a gyermek érzi hogy oly légkörbe jutott, amelybe csak felnőtt emberek illenek bele, hogy vele valami olyan dolog történt, amit többé le nem moshat magáról, a *törvény előtt volt*. Ezt tudja róla mindenki a faluban és tudni fogja, ameddig csak él.

Ha nem is tartják kompromittálónak a gyermekekre nézve a törvény előtti eljárást, de mindenkinek a lelkében ott marad valami kétség, valami különös gondolat, hogy az a gyermek alapjában rossz gyermek s később is, hogy alapjában rossz ember. Mert már gyermek korában a törvény előtt volt.

És a gyermek lelkében is mindig ott fog lebegni a tárgyalás egész menete, a bíró, az ügyész, az ügyvéd, a tanúk, a törvényszéki terem Ezek a törvényszéki tárgyalások, bármennyire is humánusak, megértők akarnak lenni, a gyermek lelkére örökre káros befolyással lesznek Bizonyos erkölcsi nyomoitás marad meg a gyermeki lélekben, amezt senki onnan kiirtani nem képes. És végül megszokottá válik a törvényszék előtt való megjelenés. S ez a legveszedelmesebb. Mert aki, szégyenérzés nélkül lépi át, mint vádlott, a törvényszék küszöbét, az fokozatosan mindig lejjebb és lejjebb sülyedhet s fogház töltelék válik belőle.

Én úgy érzem, hogy a mai eljárás nagyon rideg s éppen ezért romboló hatással van a fiatalokú bűnösre. Az én szerény véleményem az, hogy

a nagy bűnöket, milyenek a rablás, gyilkosság stb. elkövető gyermekeket kivéve, a többi kis bűnöket, ki kellene venni a hivatalos bíróság kezéből. Legalább részben. Nem azért, mintha a magyar bíró nem volna megbízható és igazságos, hanem azért, mert mint pedagógus úgy vagyok meggyőződve, hogy ez árt a gyermeki léleknek. Hiszen a célunk egy: a gyermek megjavítása. Ha az eszközt akarjuk megváltoztatni, az nem jelent bizalmatlanságot az eddigi funkcionáriusok iránt. A fő az, hogy találjuk még a helyes utat, miképpen lehet legbiztosabban megjavítani a fiatalok bűnösét s miképpen lehet kelőképpen a társadalom számára hasznos egyént nevelni.

A rendszer változásnál még sem kívánám a hivatásos bírót teljesen nélkülözni, sőt az ő kiforrott jogi tudására, alapos emberismeretére igenis számítani kívánok.

Én a mai bíraskodás helyébe — természetesen a főbenjáró bűnök eseteit nem számítva — *járási gyermekbírósági tanácsok* szervezését javaslom. Nem akarok ezúttal a külföldi törvényekre s gyakorlatra rámutatni, mert evvel gondolatmenetünket zavarnám. Én teljesen a hazai viszonyokat veszem alapul és saját tanfelügyelői tapasztalataimat. Azt az állítást sem kockáztatom meg, hogy az általam javasolt megoldás a legjobb, de szerény véleményem szerint a legjobb megoldást igyekszem a nagyközönség előtt feltárni s a törvényhozó és végrehajtó hatalomnak figyelmébe ajánlani.

A járási gyermekbírósági tanács elnöke mindenkor egy hivatásos bíró volna. Tagjai volnának: egy lelkész, egy községi, vagy körjegyző, egy ta-

nító s egy polgár sorshúzás útján kijelölve az illető járás községeiből. A vádat egy szolgabíró képviselhetné. A tanács tagja a bűnöző gyermek községének papja, jegyzője, tanítója, vagy polgára nem lehetne. Ilyenkor póttag volna behívandó.

Azonban minden tárgyalásra okvetlenül meg kellene hívni a kis bűnöző községének papját, jegyzőjét, tanítóját, s egy tekintélyesebb polgárát, akik okvetlenül meg volnának kérdezendők a bűnöző gyermek és családja felől. A gyermek ismerős arcokat látva maga körül nyugodtabban érezhetné magát s nem látná magát egy rideg törvényszéki tárgyalás központjában. És ez a tárgyalás nem öntené lelkébe a megszegyenülés tudatát, hisz akik elbírálják az ő bűnét, azok mind az ő jóakarói s nem rettegett bírái.

Természetesen a tárgyalásnak is jóindulatúnak kell lennie, hegy lássa a rossz útra tévedt gyermek, hogy az ő javát akarja mindenki.

A tanács ítéleteinek végrehajtása épp oly erejű legyen, mint a fiataikorúak bíróságának mai ítélkezéseinek. Tehát a végrehajtó hatalom minden téren álljon a tanács rendelkezésére.

A büntetés fokozatai maradhatnak a mostaniak csak a fogházbüntetés kiszabásánál kell nagy óvatossággal eljárni és azt lehetőleg kerülni.

Minden esetben a legfontosabb a próbára bocsájtás. E téren találkozik a bíró a legtöbb nehézséggel. A fiataikorú bűnös a tárgyalásról visszakerül községébe s egy évre valamely megbízható községi polgár felügyelete alá helyezi a gyermeket, vagy ifjút a bíró.

Ez a valaki rendszerint a tanító szokott lenni.

Minthogy azonban a tanító rendkívül sok mellékes kulturális munkával van díjtalanul megterhelve, legtöbbször nehezen tud ezen tisztének megfelelni. A fiatakorúak bírái tudnának e téren tapasztalataikról beszámolni.

Az ilyen próbára bocsájtott gyermek, ifjú a legszigorúbb s a leglelkiismeretesebb ellenőrzést igényli. Nem elég, mint egyes kirendelt ellenőrzők teszik, 2—5 hónapban egyszer az illető felé nézni: bizony éber figyelemmel keli kísérni annak minden lépését. Ha ezt nem tesszük, a gyérnek nem érzvén maga fölött ellenőrzést, visszaesik bűnébe s vásott, haszontalan marad továbbra is. S ha a felügyelő közeg a szülők, a rokonság unszolására kedvező nyilatkozatot küld be a bírónak egy év múltán, aki ezen vélemény alapján büntetlenül engedti útjára a kis bűnözőt, csak káros hatással lehet a gyermeknek, ifjúnak egész életére.

Már pedig büntető novellánk szerint is a 12-ik évig a gyermeket meg kell *menteni* a zülléstől, 12—18 évig terjedő korban pedig meg kell *javítani* az ifjút.

Hogy a próbára bocsájtás valóban hatásos s vele az emberi és állami cél elérhető legyen, szervezni és állandósítani kell a külső felügyeletet. Véleményem szerint kötelességévé kellene tenni a lelkésznek és tanítónak, hogy a felügyeletet ellássa. Minthogy azonban ezzel úgy a lelkész, mint a tanító fáradságos munkát végeznek, a tényleges felügyeleti teljesítő lelkészi és tanítót *megfelelő díjazásban kell részesíteni*. Azt hiszem, ha egy fiatal korú bűnös fölött gyakorolt egy évi felügyeletért évi 200

koronát állapítanak meg, többé-kevésbé megvolnának elégedve a felügyelők.

Minthogy ma 7-8 ezer lehet a fiatalok bűnösök száma, ez az összeg évente körülbelül másfél millió koronát tenne ki.

Ez esetben azonban az illető felügyelő lelkiismeretileg és hivatalbelileg is köteles volna a felügyeletet ellátni s lanyhaságáért, vagy mulasztásáért felelősségre volna vonható.

Az így megszervezett felügyelet sok-sok ifjúkori bűnöző teljes megjavulását vonná maga után, ami pedig nem csak az illető egyénnek, vagy családnak az érdeke, de fontos állami érdek is.

S ez esetben remélhető volna az is, hogy a javító intézetek létszáma megapadna s azok csak az erkölcsi romlásnak kitett, vagy züllésnek indult gyermekek intézeteivé válnának. Ma sok ilyen gyermek és ifjú marad ki onnan s igen sokszor csak a protekció segít a felvételben, holott a protegáltak jó része megfelelő felügyelet melleit otthon is megjavítható volna.

Tapasztalható ugyanis, hogy a legtöbb esetben az a községbeli tényezők kívánsága, hogy a vásott, bűnöző gyermek azonnal szállíttassék be a javító-intézetbe. Eltekintve attól, hogy ez más hatóságok hozzájárulásától illetve rendelkezésétől is függ, a javító intézetbe való internálás igen sok esetben elkerülhető.

Ám a laikus közönség, sokszor pedig a hivatásos nevelő is egyoldalúan bírálják el a gyermeket. Állandóan a gyermeket szidalmazzák. Ütik rúgják, míg a gyermek valóban elfásul és kis gonosztevővé válik.

Nem gondolnak ugyanis arra, hogy a hiba tulajdonképpen nem is a gyermekben van, hanem vagy a családjában, vagy a környezetében. Van például olyan család, ahol a szülők iszákossága folytán nagy a nélkülözés. A szülők részegek, nem dolgoznak s a sok gyerek éhezik. A részeg ember se szereti a sok síró-rívó gyermeket, ha mindjárt éhségből sírnak is, kikergeti őket az utcára. A kis csavargók éhségükben lopnak gyümölcsöt, vagy másnak a házatájáról más élelmet. Az iskolában ceruzát, tolltartót lopnak, amit szintén élelmiszer ellenében másnak adnak át. A tanító a tolvaj gyermekkel szemben kegyetlenül eljár, megszégyeníti a többi tanuló társai előtt. A gyermek megrögzött bűnössé válik, legfeljebb a jövőben ravaszabb és óvatosabb lesz.

Még az ilyen gyermekben is lehetne segíteni, de többé már nem fegyelmi, vagy bírósági úton. A nevelő az első lopási esetről tekintsen be a gyermek családjába s azonnal tisztában iesz a helyzettel s a teendővel. Elsősorban is nem a gyermeket kell elővenni, hanem a családot. Meg kell szüntetni a lopás alapokát: a szülők iszákosságát s a család nélkülözését. Csaknem teljesen bizonyos, hogy a gyermek többé nem fog lopni, mert otthon lesz mir ennie s tisztességes ruházata is lesz. Ha pedig már a lopás a gyermek második természetévé vált, még mindig remény van rá, hogy a család megjavítása után fegyelmi úton a gyermek leszokik a lopásról.:

Hogy a család miképpen szoktatható le az alkohol élvezetéről, vagy a dologtalanságról, itt nem fejtegethető, mert minden családnál más erkölcsi

eszközökkel lehet a kellő hatást elérni. Szóval a lényeg az, hogy a nevelő ne kiáltson azonnal a javító intézet után, van a javításnak más módja is.

Ha pedig a gyermek az összes községi tényezők fáradozásai dacára is a járási gyermekbírósági tanács elé kerülne, még mindig ajánlanám, hogy egy orvos s egy kiválóbb pedagógus, vagy lélek-búvár vizsgálata alá bocsájtassék. Ha ez a vizsgálat megállapítaná, hogy a gyermek lelki készségei akár a születés, akár az alkohol, akár élet körülményei folytán igen alacsony fokúakká vállak akkor a gyermeket el kellene vonni az igazságszolgáltatás keze alól és orvosi kezelés alá kellene venni. A központi lelencházak mellett felállítandók volnának tehát olyan intézetek, amelyekben orvos és jeles pedagógusok vezetése alatt az ilyen gyermekek *meggyógyíthatók* volnának s még derék emberek válnának belőlük.

A főbenjáró bűnöket elkövető fiatalkorúaknál is okvetetlenül meghallgatandó volna mindig egy orvos és egy pedagógus. Ha pedig fogház-büntetésre ítéltetnének, föltétlenül el kellene a fiatalkorúakat különíteni a nagykorú bűnösöktől. Megfontolandó, hogy nem volna-e célszerű fiatalkorúak számára *külön fogházak* létesítése?

A költségek sokasága ne riassza vissza a fiatalkorú bűnözők körüli eljárásban az intézőköröket. A megmentett, vagy megjavított fiatalkorúak értéke hatványozottan nagyobb leesz az államra nézve, mint a befektett kiadások összege.

7. Árvaházak.

Néhány szót szöjlunk az árvaházakról is.

Az árvaházak eszméje általában jó felkaro-

lásra érdemes. Vannak árvaházak, melyek céljuknak megfelelnek, vannak, amelyek nem.

Az árvaházak célja általában az volna, hogy az elárvult szegény gyermekeket — kit-kit tehetsége és hajlamai szerint — felneveljék s megfelelő korban bizonyos életpályára küldjék

Sajnos, sok árvaház ezen célt szem elől téveszti. A paraszt és iparos fiúk úrhatnámságot tanulnak ott, a lányok pedig kisasszonyokká nevelődnek.

A fiúknál aránylag még több a kivétel ez alól, mert a kamasz kor elérkeztevel mindegyik valamely életpályára kényszerül. De sok úrhatnám gyereket gyenge tehetséggel tanulásra kényszerítenek s proletárok válnak belőlük. Senki nem figyeli komolyan hajlamaikat, tehetségeiket, senki nem ad nekik irányt, okos tanácsot; természetes, hogy mikor kikerülnek az árvaházból, tanácstalanul állanak az utcán s az élet keserves küzdelmei közt hamarosan elzülленek.

A leányokat úgy nevelik, hogy az életben alig lehet hasznukat venni. Innen kellene kapni a legjobb munkásnőket, cselédeket. A háziasszonyok a megmondhatóí, hogy az árvaházakban nevelkedett leányok hogyan válnak be a háztartásokban?

Az árvaházak kérdésében ahhoz értő egyéneket s pedagógusokat kellene értekezletre összehívni s a kérdés minden részletét alaposan megbeszélni.

Véleményem szerint *valamennyi árvaházat állami kezelésbe kellene venni* s későbbi fejtegetéseink során kijelölendő megyei szakközegekre kellene bízni azok ellenőrzését.

Ma az árvaházak ellenőrzésével alig törődik valamely hatóság. Egy-egy paradén, ünnepélyen, mi az árvaházakban elő szokott fordulni, megjele-

nik a közönség, ott a vezetőséget agyba-főbe dicsérik s ezzel be van fejezve minden.

Alapjában az alispánnak kellene az ellenőrzést gyakorolnia, de vagy nem ér rá, vagy nem ért hozzá. A kir. tanfelügyelőktől nem veszik szívesen, ha beleártják magukat az árvaházak ügyeibe, mert mint pedagógus mégis csak észrevenne valami javítani valót. Ez pedig igazán csak baj volna! Különben is e tanfelügyelőknél az árvaházakban semmi intézkedési joguk nincs s így nem is szívesen jehnek meg azokban.

A háború után bizonyára sok árvaház fog létesülni az országban. Már most jól meg kellene fontolni az árvaházak szervezésének minden csínját binját, hogy lehetőleg tökéletes alkotásokkal gazdagítsuk az országot.

A főelv szerintem az legyen, hogy az árvaházak mindkét nembeli ifjakat származásuknak, egyéniségüknek, hajlamaiknak, tehetségeiknek megfelelő életpályákra neveljék és tereljék.

8. A törvénytelen gyermekek.

Az anya és gyermekvédelem kérdésének tár' gyalásánál lehetetlen rá nem mutatni a törvénytelen születés folytán keletkezett visszásságokra.

A törvénytelen gyermek tulajdonképpen senkié. Az anya ritka esetben képes arra, hogy gyermekét megtartsa, más esetekben pedig a szegényérzet nem engedi meg, hogy maga nevelje gyermekét.

Ha megtartja s maga neveli fel a gyermeket, a gyermeket, a felserdült ifjút s a meglett férfit, vagy nőt élete végéig kíséri végzete. Az anyakönyvi

kivonat, vagy keresztlevél kegyetlenül beszél s a társadalom még kegyetlenebbül ítél.

Az ilyen gyermeknek, felnőttnek örökké bujkálnia kell. Lehetőleg senkinek sem szabad megtudnia, hogy folt van az életén, melyet nem ő szerzett magának s amelyet kitisztítani, elenyésztetni képtelen.

Csak elenyészően csekély töredéknek sikerül kimondhatatlan energiával s küzdelmek útján a nagyképű társadalommal elfelejtetni származását, vagy elhitetni, hogy ő is van olyan ember, mint — más.

Sok-sok törvényt kellene átalakítani, hogy a törvénytelenül születettek létező erkölcsi és anyagi hátrányok kiküszöböltsenek. Szinte forradalma jelentene a törvények megváltoztatása.

A fennálló társadalmi rend megbolygatása tagadhatatlanul sokak előtt veszedelmesnek tűnnék fel. De a konzervatív elmék kételyeivel, ellenszegülésével nem kell törődni s a kérdést egyszer *emberi módon* kell megoldani

És nemcsak azon kevesekért, akik bár házasságon kívül, de jobb nyoszolyában születtek s bár nehezen, és szerfölött sok küzdelemmel beállottak a többi emberek sorai közé: hanem különösen azokért a tömegekért, amelyek már csecsemő korukban a lelencházakat megtöltik, később a börtönöknek válnak lakóivá. A lelenc is megtudja bizonyos időben származása titkát. Keresi a puha családi otthont, de nem akad rá sem édesanyjára, sem édes atyjára, sem testvéreire. Árvának, elhagyottnak érzi magát, mikor a törvény kilöki őt a lelencek sorából az életbe.

Senkije nincs a világon. Mint kivert kutya kóborol a fényes paloták között s az országutakon. Nem vigasztalja meg anyakönyvi kivonata, keresztlevele sem. Ridegen ott díszeleg abban az ő végzete: a törvénytelen születés.

Sok esetben kárbavész minden pénz, minden nevelés, mit a törvénytelen lelencre fordított az állam, a társadalom. Az emberi szív érzéseit, az agyvelő sejtjeit, az idegrendszer finom hálózatát nem kormányozhatjuk paragrafusokkal. Ha a szív keresi az apát, anyát: ha az agyvelő gondolkodik az elnagyoltságon, az egyedülléten: ha az idegrendszer a sok tépelődéstől, vágyakozástól megrendül: összeomlik a magabízó lélek, ellenállása megtörik, akaratereje meglanyhul, megroppan az ember.

Ha az ilyen egyén nem is merül el a bűnök iszapjában, ami rendszerint megszokott történni: mint alvajáró kedvetlenül, elkeseredve húzza igáját élete végéig.

Hát mért ne süssön nekik is a nap, zöldelljen az erdő, mező, teremjen a föld, zakatoljon a gép úgy, mint más halandónak?!

Hát mért ne nyíljon meg előttük bántatlanul és szégyentelenül minden foglalkozás akár a szántó földön, akár a gyárak műhelyeiben, akár a hivatalok szobáiban, akár a nagy társadalomban?

Hát nem az a hús és vér ők is, mint mi szerencsésebbek?

Ha Isten életre hívta őket, az Isten szándéka és akarata az, hogy — emberek legyenek, olyan emberek, min' mi vagyunk.

Ma, sajnos, ott tartunk, hogy a társadalom, a közvélemény még mindig elítéli a törvénytelen szü-

löttet. A korszellem még nem járta át, nem győzte meg az emberiséget, hogy igazságtalan és kegyetlen ezen embertársaival szemben.

Pedig magának a társadalomnak kellene követelnie, hogy a törvénytelen születés bélyege eltörültesse. Kényszerítenie kellene a parlamenteket, hogy takarítsák ki a törvénytárakból a törvénytelen szülöttek ellen megállapított ezerféle megszegyenítő intézkedést.

Krisztus nem tett különbséget soha ember és ember között, csak a jó és rossz között vont korlátokat. Ő minden emberért prédikált, szenvedett és halt meg. Tehát az ő isteni igéivel is ellenkezik az ha a gyermekeknek, az embereknek egy részét elkülönítjük.

Ő nem azt mondta, hogy: „Engedjétek hozzám a törvényes gyermekeket!” hanem azt: *»engedjétek hozzám a kisdedeket!«* Tehát minden gyermeket, akármilyen nyoszolyában is született.

És ellenkezik minden vallási, erkölcsi, jogi és emberi felfogással, hogy a szülők bűneiért e gyermek bűnhődjön! A gyermek, aki akarata ellenére kivüíoít az életre: aki ártatlan abban, hogy él

Mindenekelőtt tehát törvény alkotandó, hogy a *törvénytelen gyermekek anyakönyvi megbélyegzése törlendő* s a hazaságonkívüli gyermek, vagy felnőtt *ugyanazon erkölcsi és anyagi jogokat éhezze amint a törvényes szülöttek.*

Továbbá szigorú törvény alkottassák, hogy az apa a lehetőségig megkerestessék s a gyermek nevelésére, vagy neveltetésére köteleztessék, S ha az apát megtalálják, *köteleztessék a gyermeknek nevet is adni* s ezzel az életre hívott gyermeket jogaiba

emelni. Lassan majd ránevelődnek a törvényes testvérek, hogy az apa bűnéért nem hibáztatható a gyermek: s a feleség, hogy a házasságon kívüli gyermek létezéséért csak egyedül a férfi okolható.

Ha pedig az atya feltalálható nem volna s az anya képes törvénytelen szülöttjei maga nevelni s csak szégyenérzete, vagy kényelme miatt adja ki dajkaságba, az ilyen anyát kényszeríteni kell, hogy gyermekét maga nevelje föl.

Szóval törvény kell, hogy a házasságon kívül születettek jogviszonyai és társadalmi helyzetök úgy állapíttassanak meg, hogy ne kelljen születésük miatt egész életükön át szenvedniök s a jogtalanságok, igazságtalanságok kálváriáját elszenvedniük.

Aki okosabb, jobb intézkedéseket tud, álljon elő. De az az egy bizonyos, hogy az anya és gyermekvédelem kérdése a házasságon kívül születettek sorsának elintézése, módosítása, megjavítása, megváltoztatása nélkül meg nem oldható. Fél munkát tehát ne csináljunk!

9. A kormányzat.

Eddigi fejtegetéseimből megállapítható, hogy az anya és gyermekvédelem kü:~"ö^ az emberpusztító háború miatt minden m-l-, k.'rdésnél fonfosabbá vált. Ezért az különös elbirá'if és különösebb intézkedéseket is igényel.

Ma az anya, illetve a gyermekvédelmet három miniszter intézi: a belügyi, a kultusz s az igazságügyi miniszter. Három Kezoen nagyon természetesen íarornfés'è'ieifogás érvényesülhet, noha nyilvánvaló, hogy az csnya és gyermekvédelem csak egy kézben lehet egy o nFel'u'ás "igazán 'eredményes

Véleményem szerint mind a három miniszter ügyköre oly tág, elfoglaltsága oly nagymérvű, hogy az anya és gyermekvédelemre kellő súlyt nem helyezhetnek s ennél fogva kellő eredménnyel nem is működhetnek.

A felfogások különbözősége is csak akadály lehet a kérdés helyes megoldásának.

És különben is az anya és gyermekvédelem a nép nagy tömegeit érdekli elsősorban, úgy, hogy aki a nép javát, jólétét akarja előmozdítani, minduntalan beleütközik az anya és gyermekvédelem kérdésébe.

Mindezek alapján javasolom, hogy az., anya és gyermekvédelem különböző reszortjai vétessenek ki a belügyi, a kultusz és az igazságügyi miniszterek kezéből s *adassanak át a népjóléti miniszter kezébe.*

Tehát a tüdővész és az alkohol elleni küzdelem ügykörét, intézményeit, a gyermekkórházakat s a szülőházakat a kultuszminisztérium, a lelenc ügyet s a törvénytelen gyermekek ügyeinek elintézését a belügyi, a patronázs ügykörét az igazságügyi minisztériumból a népjóléti minisztériumba kell átvenni amelynek nagy — anya és gyermekvédelmi osztályában elférnének az egyes anya és gyermekvédelmi reszortok.

Az anya és gyermekvédelmi főosztály tehát a következő osztályokat foglalná magában:

- 1.) Tüdővész és alkohol elleni küzdelem *a) osztály;*
- 2.) Gyermekbetegségek, szülőházak és gyermekkórházak: *b) osztály.*
- 5.) Lelenc kérdés, törvénytelen gyermekek ügye *c) osztály.*

4.) Patronázs, javítóintézetek, gyermekfogházak *d) osztály*.

5.) Jogügyi és törvényelőkészítő osztály *e) osztály*.

6.) Műszaki ügyek; *f) osztály*.

A népjóléti minisztériumnak minden megyében egy végrehajtó szervezetet kell felállítania a tanfelügyelőségek, a *pénzügyigazgatóságok* mintájára. Ennek a szervezetnek lehet *népjóléti hivatal* a címe, amely nemcsak az anya és gyermekvédelmi ügyeket látná el a megyében, hanem a népjóléti minisztérium egyéb ügykörét is.

Ezen hivatal élére egyetemi végzettségű oly egyén volna állítandó, aki a gyermeket jól ismeri, erős szociális érzéke van s az adminisztráláshoz is ért. Az illető hivatali főnök társhatósága volna a megyei központi főhivataloknak: alispánnak, tanfelügyelőnek, pénzügyigazgatónak, állami építészeti hivatali főnöknek. Az állás a VI. és V. fizetési osztályba volna szervezendő. Címe lenne *népjóléti főtanácsos*. A hivatal vezetője tagja lenne okvetlenül a vármegyei közigazgatási bizottságnak.

A hivatalba be volna osztandó egy főnökhelyettes népjóléti tanácsos rangban (VII. Fiz. oszt.), egy titkár (VIII. fiz. oszt.), egy fogalmazó (IX. fiz. oszt.), egy orvos (VI és VII. fiz. oszt.), egy tanügyi férfiú: tanár, vagy tanító, egy előkelőbb iparos, vagy munkás.

A hivatal közvetlenül érintkezne a minisztériummal

A hivatal végrehajtana a népjóléti minisztérium rendeleteit, elvégezné a szükséges szervezéseket, ellenőrizné a létesített intézményeket s a törvények, rendeletek külső végrehajtását. Ez utóbbi célból

megtelemelő útiátalány volna a hivatal rendelkezésére bocsájtandó.

A hivatal közvetlen hatósága alá tartoznának a népjóléti intézmények, az anya és gyermekvédelmi intézetek és vezetői, s mindazon egyének, akik a jóléti, vagy az anya és gyermekvédelmi ügyekben valamely tisztséggel, vagy funkcióval megbízattak a járási gyermekbírószági tanácsok, a javítóintézetek s végül a községi előljáróságok.

Jogukban állana a társhatóságokat megkeresni s a hivatal ügykörét érintő kérdésekben az ő segítségüket igénybe venni.

Kérdés, milyen költségeket igényelne ez a berendezkedés? 65 vármegyét számítok. Fiumében a kormányzóságnál egy ily ügyosztály volna szervezendő, ennek költségei 40—45 ezer koronát tennének ki. A 65 főtanácsos hivatalvezető körülbelőleges számítással átlag 10000 K illetménnyel 650,000 koronát kapna: 65 tanácsos á 7000 K. összesen 441 ezer K., 65 titkár á 5000 K. 515 ezer K., 65 fogalmazó á 4000 K. 252 ezer K., 65 orvos á 8000 K. 504 ezer K., 65 pedagógus á 5000 K. 515 ezer K., 65 iparos, vagy munkás á 4000 K. 252 ezer K. 65 számvevő á 5000 K., 189,000 K., egy díjnok á 2000 K. 126000 K. Összesen 3,018,600 K. irodabér, szolga, irodaátalány, fűtés, útiátalány címén egy hivatalra 6000 korona irányoztatnék elő. Ez egy évre 578,000 koronát tenne ki

A személyzeti és dologi kiadások együttvéve 5,596,000 koronát tennének ki, ami ily fontos ügynél alig említésre méltó összeg. Ez az összeg az az előléptetésekkel soha 4 millió koronánál többre nem rúgna még idők folyamán sem. Ennyit pedig

a népjóléti ügyek pontos, rendes és szakszerű adminisztrációja mindenestre megér.

Itt még csak azt említem meg, hogy a népjóléti hivatal főnökét a király nevezné ki, míg a többi tagjait a miniszter A megyében működő többi intézmény vezetőinek, tagjainak kinevezése, megbízása, választásuknak jóváhagyása, ezek illetményeinek folyósítása a költségvetési összeg keretén belül a népjóléti hivatal főnökét illetné meg

Mint már ismételten hangoztattam, ezúttal újból ki kell jelentenem, ha az anya és gyermekvédelem terén komoly és alapos munkát akarunk végezni, az erre való költségeket kímélni nem szabad.

Ha elgondoljuk, hogy a befektetési, tehát az egyszersmindenkori költségek az 50 millió koronán alul maradnának: az összes személyi és dologi kiadások pedig az évi 10 millió koronát sem érnék el (a már létező személyi és dologi kiadásokat például a javító intézeteknél stb. nem veszem számításba), akkor minden polgára a hazának belátná, hogy az anya és gyermekvédelmet a legszélesebb alapon meg kell szervezni.

S ha hozzáteszem, hogy a vidéki népjóléti hivatalok ezen kívül a jóléti minisztérium egyéb ügyköreibe tartozó teendők végzését u ellátnák, ezzel a jóléti minisztérium a legrövidebb idő alatt teljes erejével nekifeküdhetne nemcsak an anya és gyermekvédelem megszervezésének, de a népjólétét előmozdító intézmények létesítésének is.

*

Fejtegetéseimet szíves figyelmébe ajánlom a magas kormánynak, a népjóléti miniszter úrnak, az

országgyűlési képviselő uraknak s mindazoknak, akik a nép javát, ezzel a nemzet boldogulását komolyan akarják.

Végezetül arra kérem a minden nemes ügyet örömmel támogatja magyar sajtót, hogy az anya és gyermekvédelem ügyét, melyet eddig is lelkes buzgalommal vett pártfogásába, további izgatásával minden vonalon juttassa diadalra.

Nagyon örülnék, ha igénytelen soraimmal némiképpen én is e témára terelhetném a nagy közönség figyelmét, s ha fejtegetéseimmel az anya és gyermekvédelem óriási jelentőségű ügyét csak egy lépéssel is előbbre vihetném.

